

**HISTORIEN OM BØNDER,
FISKERE OG SJØFOLK
SOM BLE INDUSTRIARBEIDERE**

ALNOR KJEMISKE FAGFORENING 50 ÅR 2017

Historien om AKF er en historie om fagforenings-bygging, streik, påstått fagforeningsknusing, krangel og konflikt i mange og tunge kampsaker, men også en historie om fruktbart samarbeid. I jubileumsåret har AKF 700 medlemmer og er en av de største fagforeningene i landet.

HARALD DALE

Thomas Olai Boge

Bare 14 arbeidere møtte fram på stiftelsesmøtet til Alnor Kjemiske Fagforening AKF på Folkets Hus i Kopervik 18. april 1967. På fabrikkområdet på Håvik var det fremdeles bare byggearbeider, og produksjonen av aluminium var ennå ikke kommet i gang.

Norsk Hydro med 51 prosent og amerikanske Harvey Aluminium med 49 prosent var eierne av den nye aluminiumsfabrikken, Alnor. De hadde vyer om en sjølstendig bedrift som var uavhengig av de store organisasjonene i arbeidslivet. Arbeidsstokken skulle rekrutteres fra lokalsamfunnet på Karmøy og omskoleres til industriarbeidere.

LO og Norsk Kjemisk Industriarbeiderforening hadde på sin side vyer om en sterk og dominerende fagforening som organiserte alle arbeidere i den nye bedriften uavhengig av hvilket fag de tilhørte.

Svein Richard Brandtzæg og lokale ordførere med en tilstelning i pressboltstøperiet. Vedtaket betyr at verdens mest klima- og energieffektive elektrolyseteknologi skal tas i bruk i aluminiumsproduksjonen på Karmøy.

"Med pilotanlegget på Karmøy viser vi resten av verden at vi har tro på fremtiden – både for aluminium og for Hydro," sa konsernsjef Svein Richard Brandtzæg i sin pressemelding med henvisning til at piloten skal produsere aluminium med 15 prosent lavere energiforbruk enn verdensgjennomsnittet, med høy produktivitet og det laveste klimagassutslippet i bransjen.

I Alnor Kjemiske Fagforening var det også feststemning. Beslutningen var ikke minst en seier for de ansatte. Foreningen skrøt i en pressemelding av både myndigheter og Hydro for å ha tatt fornuftige og viktige grep slik at den etterlengta byggebeslutningen kunne tas:

Pilotselfie. I februar2016 feiret (f.v.) konsernsjef Svein Richard Brandtzæg, statsminister Erna Solberg, AKF-leder Sten Roar Martinsen, fabrikksjef Trond Olaf Christophersen og kommunikasjonsdirektør Inger Sethov beslutningen om å investere 4,3 milliarder i ny produksjon på Karmøy.

FESTSTEMNING

I Alnor Kjemiske Fagforening sin årsberetning for 2016 beskrives feststemningen i kjølvannet av beslutningen om å investere 4,3 milliarder kroner i ny og modernisert aluminiumsproduksjon på Karmøy.

Den endelige beslutningen for Karmøy Teknologipilot ble tatt av Hydrostyret den 16.februar 2016. Dagen etter feiret statsminister Erna Solberg begivenheten sammen med konsernsjef

"Men den største og viktigste jobben er gjort av arbeiderne på Karmøy. (..) Vi er best i verden på forbedringsarbeid og har arbeidsfolk som spiller i eliteserien og som kan aluminiumsproduksjon. Uten dette fantastiske arbeidet ville aldri en beslutning om å bygge en pilot på Karmøy vært mulig å få til," skriver lederen i Alnor Kjemiske Fagforening Sten Roar Martinsen i pressemeldingen.

FØR CHAMPAGNEN VAR DET NESTEN GRAVØL

Den enorme lettelsen og gleden må sees i lys av flere år med omfattende nedbemanning, omstilling, skuffelser, pessimisme og usikkerhet. Det startet høsten 2008 med vedtaket om å legge ned produksjonen i Søderberghallene. Fredag 13. mars i 2009 ble siste celle stengt.

Like etterpå kom beslutningen om å stoppe planene om å bygge den nye produksjonslinjen K6, og som et uforståelig og helt ufattelig sjokk for de ansatte, kom beslutningen om å legge ned den velfungerende videreforedlingsbedriften Pressverket. Det sjokket kom rett før jul i 2010. I kjølvatnet av nedbemanningen gjennomførte bedriftsledelsen til dels brutale omstillingsprosesser.

Miljøkrav var hovedårsaken til at Søderberg-anlegget skulle skrotes. Det var en ventet beslutning, men håpet var at nedleggelsen kunne utsettes til den nye produksjonslinjen K6 kunne overta. Da kunne mange av de ansatte overføres fra Søderberg til K6 slik at omstillingen kunne bli lettere for bedriften. Og det meste var klart for en slik overgang. Hydrostyret var i ferd med å gjøre det endelige vedtaket for bygging av K6, og Stoltenberg-regjeringen var klar til å gi dispensasjon fra miljøkravene slik at Søderberg kunne produsere aluminium til K6 stod ferdig, miljøproblemer til tross.

Men så kom altså finanskrisen og bunnen falt ut av aluminiumsmarkedet. For Hydro Aluminium betydde det umiddelbar stoppordre for Søderberg-anlegget på Karmøy, kutt i Hydros aluminiumsproduksjon på Husnes, på Sunndalsøra, i Tyskland og i Australia. Og like etter vedtakene om produksjonskutt dukket daværende konserndirektør Eivind Reiten opp på Karmøy. På en pressekonferanse fortalte han at styret i Hydro Aluminium hadde bestemt seg for å stanse K6-planene om ny aluminiumsproduksjon som erstatning for Søderberg. Begrunnelsen var markedsproblemene som finanskrisa skapte. På spørsmål fra NRK på direkte radio gjentok Reiten begrunnelsen og sa samtidig at om og når markedssituasjonen endret seg til det bedre, kunne det bli aktuelt å hente K6-prosjeket fram igjen. Konserndirektøren lot det henge igjen et lite framtidshåp og et svakt lys i mørket.

Vi føler oss dårlig behandla. Det er ikke kjekt å være på jobb, for det er en voldsom amper stemning. Før sa de at Hydro var verdens beste arbeidsplass, men i dag har vi mistillit til ledelsen.

Medlemmene og tillitsmannsapparatet i Alnor Kjemiske Fagforening fikk nå en krevende og utfordrende tid. Det handlet ikke bare om klassisk fagforeningsarbeid som å overvåke og ivareta rettigheter og plikter og være med på å påvirke og videreutvikle bedriften. Det handlet også i stor grad om å ivareta det enkelte medlemmet sin helse og trivsel.
Når arbeidskamerater som en har sterke bånd til, forsvinner, når arbeidsmiljø blir oppløst, og den enkelte flytta til nye arbeidsmiljø med nye oppgaver, når selve grunnstrukturen i en bedrift erstattes med en ny organisering, da skaper det mye usikkerhet. Absolutt alle ble berørt.

I pressboltstøperiet førte den harde omstillingen til åpen konflikt mellom ansatte og ledelse. NRK Rogaland rapporterte i en tv-reportasje i november 2011 om "skremmende dårlig stemning blant de ansatte." Operatør Harry Knutzen satte ord på situasjonen:

"Vi føler oss dårlig behandla. Det er ikke kjekt å være på jobb, for det er en voldsom amper stemning. Før sa de at Hydro var verdens beste arbeidsplass, men i dag har vi mistillit til ledelsen."

Bakgrunnen for uttalelsen var en medarbeiderundersøkelse i pressboltstøperiet som viste at ingen var enige i at Hydro var åpen og ærlig i sin kommunikasjon med de ansatte. Ingen mente at bedriften viste genuin omtanke for sine ansatte. AKF-leder Sten Roar Martinsen så ikke ende på problemene og hevdet at situasjonen sleit på folk. Han var bekymra for at ansiennitet og kompetanse ikke ble tilstrekkelig vektlagt i nedbemannings- og effektivitetstiltakene.

Yngve Eriksen er i dag hovedverneombud på Karmøy fabrikker. Det var han også i 2008:
-Det mest utenkelige som kunne skje, skjedde jo. Det var mange skuffelser på en gang. Flere hundre måtte ut. Ingen visste hvem. Det var ei uhyggelig stemning, Det var som en begravelse inne i fabrikken den dagen. Det var bare orgelmusikken og salmesangen som mangla. Mange tok til tårene. Jeg hadde besøk av to kvinnelige ansatte på kontoret. Den ene gråt fordi hun

Produksjonen i Søderberghallene ble lagt ned på grunn av for stor forurensing fra den gamle teknologien som ble brukt. I overkant av 400 arbeidere mistet jobben

Hovedtillitsvalgt Tor Helge Sørensen sa: "Det er heilt feil framgangsmåte. Vi har alltid løst problemene internt, men nå føler vi oss overstyrt."

Fabrikksjef Are Jaastad innrømma at situasjonen var vanskelig og utfordrende og sa at ledelsen jobba med å finne gode løsninger.

hadde mista jobben; den andre gråt fordi hun hadde beholdt jobben. Likevel ble det tatt med fatning, men fremdeles hadde vi et av de største sjokkene igjen: Pressverket ble lagt ned, det var vel i 2011 beskjeden kom, og da gikk det nye 110 mennesker ut porten, sier Eriksen.

-Hvordan opplevde du prosessen?

-Det var et voldsomt trøkk dag og natt, og jeg følte meg like mye som sjelesørger og prest som verneombud. Vi oppretta ei gruppe med personalsjef, folk fra helseavdelingen og meg sjøl for å ta vare på folk, for vi var redde for at noen skulle gjøre ende på seg sjøl. Dessverre skjedde det likevel. Vi var ikke klare for de utfordringene vi møtte. Kanskje helseavdelingen var det. Vi i AKF var det ikke.

Anja Marie Georgsen (t.v.) og Brynhild Helene Sivertsen jobbet i Pressverket og mistet jobbene sine da Pressverket ble lagt ned i 2012

-Hva med omstillingsprosessene?
-Vi var jo vant til omstillinger. Men det var nesten slik at ledelsen etter Søderberg utnyttet et vakuum til å ta organisatoriske grep. Det var nok ikke alt som var like stuerent. Det ble en ekstra byrde.
Når vi i dag ser tilbake på den tunge tiden, så er det ikke tvil om at det ble skapt sår som vi lever med i dag, ikke minst de som ble ramma av nedleggelsen av Pressverket.

NY OPTIMISME

Parallelt med nedleggelsene og nedbemanningene gjennomførte bedriften som nevnt effektiviserings- og utviklingsprogrammer. Et av de viktigste var det såkalte 300-dollarprogrammet. Produksjonen av aluminium måtte tilpasses en betydelig lavere markedspris enn tidligere. Akkurat som halvering av oljeprisen tvang oljebransjen og leverandørindustrien til omstilling og kostnadskutt, måtte aluminiumsindustrien gjøre tilsvarende. Målsettingen til omstillings- og effektiviseringsprogrammene var bl.a. å produsere mer aluminium for hver kilowattime elektrisk strøm som ble puttet inn i produksjonen i tillegg til å levere mer aluminium pr. ansatt enn tidligere. Motivasjonen for både bedriftsledelse og ansatte var å vise at en var konkurransedyktig slik at planene om ny produksjon som Eivind Reiten la på is, kanskje kunne realiseres.

Etter hvert kunne en legge merke til optimisme og framtidstro. På pressemøter der kvartals- og årsresultat ble presentert, ble media fortalt om produksjons- og miljøforbedringer og om aluminiumsarbeideren på Karmøy som en av de mest effektive og konkurransedyktige i bransjen.
Derfor var den endelige beslutningen om å bygge den nye teknologipiloten på Karmøy ikke bare venta. Den var i høyeste grad også forventa. Etter den langvarige og sure svien kom nå den søte kløen. Da var det lov for en fagforeningsleder å la gleden slippe løs:

”Dette er en suveren vitamininnsprøytning for oss alle som jobber her på fabrikken, for Karmøy og for aluminiumsindustrien i Norge,” skrev Sten Roar Martinsen i pressemeldingen, der han også utropte sine medlemmer til verdensmestre i forbedringsarbeid.

FRI UTSIKT TIL DE NESTE FEMTI ÅR

Fra fagforeningskontoret sitt har han god utsikt til den nye piloten. Herfra har han fulgt arbeidet dag for dag fra produksjonen i Søderberg ble stanset i 2009, rivning av de gamle hallene, klargjøring av tomten, bygging av ny produksjonshall og etter hvert oppstart av ny, moderne og miljøvennlig produksjon i 2017. Troen og optimismen er tilbake på fagforeningskontoret:

-Dette er en investering for nye 50 år, sier fagforeningslederen og ser ut på det nye anlegget. -Piloten er stor i seg selv og skal produsere 75.000 tonn aluminium; like mye som i Høyanger i dag. Målt i arbeidsplasser snakker vi om et 60-talls nye. Dessuten ligger det en forventning der om ytterligere 200.000 tonn i produksjonsutvidelse etter 2020 hvis markedet er med oss videre.

Sten Roar Martinsen leder Alnor Kjemiske Fagforening i jubileumsåret. Han har vært sammenhengende leder siden 2004 noe som gjør ham til den lengst sittende lederen i AKF. I tillegg er han medlem i Hydros konsernstyre siden 2005.

-Var det sjølsagt at Karmøy skulle få Piloten?
-Vi mener jo det. Vi var nesten i mål med K6 da prosjektet ble stoppet, og daværende konsernsjef Reiten lovet oss nesten ny produksjon når markedet kom opp igjen. Men vi var aldri sikre. En ting som vi frykta, var at planene om elektrifisering av oljeproduksjonen ute på sokkelen, Utsirahøyden, kunne torpedere piloten på grunn av for liten kapasitet på kraftlinjene. Vi måtte jo ha sikker tilgang på nok strøm. Heldigvis løste det seg.

-Du hadde grunn til å sprette champagnen?
-Absolutt. Vi hadde K6 som ble et nesten-prosjekt som ikke kom, og det var flere slike nesten-prosjekt som vi trodde skulle komme til Karmøy, men som vi ikke fikk. Vi fikk mange nedturer. Vi kunne ikke levd med at Piloten også hadde blitt et nesten-prosjekt. Derfor var det all grunn til å sprette champagnen da det endelige vedtaket ble gjort," sier han og peker på Piloten.

-Investeringen er virkelig for de kommende 50 år, minst, og sikrer at Karmøy fabrikker blir en viktig og attraktiv arbeidsplass med moderne teknologi. Interessen for å få jobb her og tilstrømningen av lærlinger understreker denne framtidstroen og optimismen.

-Hvilken rolle har AKF spilt for å sikre denne nye produksjonen?
-Jeg mener vi har vært ekstremt sentrale i arbeidet for å få det til. I kampen for å holde Søderberg i drift lengst mulig, og i kampen for K6 som tilslutt ble kamp for Piloten. AKF har vært viktig i kampen internt i Hydro-konsernet og inn mot politikere og myndigheter. AKF har spilt en viktig rolle.

Sten Roar Martinsen er den lengst sittende lederen i Alnor Kjemiske Fagforening. Etter å ha vært med i styret siden 1992, ble han valgt nestleder i 1996 og overtok som leder i 2004. Han har i tillegg sittet i konsernstyret sammenhengende siden 2005.

-Hvor stor er Alnor Kjemiske Fagforening i jubileumsåret?"
-I dag er vi i underkant av 700 medlemmer pluss 630 pensjonistmedlemmer. Vi er store men likevel halvert siden 2008. På grunn av den omfattende nedbemanningen har vi vært nede i 580 medlemmer, men vi har vært den dominerende fagforeningen hele tiden. Siden 2013 har vi økt , og i dag er vi den suverent største på Karmøy og en av de største i Hydro-systemet.

-Hvilken påvirkningskraft har dere?
-Vi har den påvirkningen som antall medlemmer gir oss. Vi sitter i mange posisjoner som sjølstendig fagforening, samtidig som vi har påvirkningskraft gjennom Industri og Energi som er det sentrale forbundet vårt. Jeg tror vi blir sett på som seriøse og ærlige i arbeidet med å representere medlemmene våre og bidra til å skape trygge og gode arbeidsplasser. Vi har en sterk posisjon.

Det tok ikke lang tid før industriarbeidsplassene ved Alnor ble viktigere enn de tradisjonelle arbeidsplassene i primærnæringene. Det sier seg selv at karmøyfolk som ble rekruttert til disse nye arbeidsplassene, hadde liten erfaring med fagforeninger, og at det derfor ikke var noen kultur for å organisere seg. LO hadde bestemt at det var Norsk Kjemisk som skulle organisere de nyansatte alnorarbeiderne, og det ble bestemt at de skulle organiseres i samme forening uansett om de var elektrikere, tømrere, ovnsarbeidere eller jernarbeidere. De

Oversiktsbilde av Karmøy fabrikker viser den kilometerlange tomten som gir plass til Piloten etter at Søderberg ble revet.

SLIK VAR DET IKKE I BEGYNNELSEN

Da Alnor etablerte seg på Karmøy i 1967, bodde det 28.000 mennesker i kommunen. I hovedsak var arbeidsplassene knyttet til jordbruk, fiske og sjøfart. Den største bedriften sysselsatte rundt hundre personer. Selv om det fantes noe mekanisk virksomhet på øya, selv om en del karmøybuer arbeidet på Haugesund mekaniske verksted og selv om Karmøy hadde en hundre år lang industriell historie i gruvene på Visnes, er det ingen tvil om at det var ved etableringen av Alnor at industriarbeidsplassene kom til Karmøy.

skulle stå i en forening. AKF skulle organiseres etter den såkalte industriforbundsmodellen.

"År 1967 den 18. april kl. 19.00 ble det etter innbydelse fra Norsk Kjemisk Industriarbeiderforbund holdt møte i Folkets hus, Kopervik for å stifte en fagforening for ansatte i ALNOR Aluminium a/s på Håvik i Karmøy."

Bare 14 alnorarbeidere møtte opp til tross for forhåndsomtale i lokalavisene. Møtet ble dominert av tilreisende tillitsvalgte fra LO, samt redaktøren i Rogalands Avis. Det dårlige frammøtet

var bare et første tegn på at det skulle bli ekstremt vanskelig å verve medlemmer til en fagforening på Alnor.
Knut Grove og Jan Heiret har skrevet boka "Gjennom brytningstider. Historien om en ung fagforening" som kom ut da Alnor Kjemiske Fagforening i 1992 rundet sine første 25 år. De forklarer vegringen mot å organisere seg slik:

"Bøndene, fiskerne og sjømennene som nå var blitt industriarbeidere hadde liten eller ingen erfaring med fagbevegelsen. Sjømennene hadde en medlemsbok i Sjømannsforbundet, men forholdene ombord på en båt kunne vanskelig sammenlignes med en industriarbeidsplass. Bøndene og fiskerne var vant til å klare seg selv, og mange så nok med en god porsjon skepsis på fagbevegelsen. Folk betraktet seg ikke som en del av arbeiderklassen."

Bøndene og fiskerne var vant til å klare seg selv, og mange så nok med en god porsjon skepsis på fagbevegelsen. Folk betraktet seg ikke som en del av arbeiderklassen.

I tillegg tilbød bedriftsledelsen en rekke ordninger som gjorde at lønns- og arbeidsvilkårene på Alnor framstod som bedre enn i all annen norsk industri. Arbeidere og funksjonærer begynte og sluttet arbeidsdagen samtidig, reiste med de samme bussene, de spiste i samme kantine, hadde samme pensjonsordning og en sykelønnsordning med lønn fra første sykedag. For riktig å understreke ledelsens ønske om et godt tillitsforhold til de ansatte, ble det inngått individuelle kontrakter med alle i stedet for en kollektiv tariffavtale. At det ikke var stemplingsur på bedriften, ble også sett på som tegn på tilliten ledelsen ønsket å vise sine ansatte. Det er ikke tvil om at disse forholdene skapte en positiv holdning til bedrift og ledelse, men de fungerte samtidig som et hinder mot fagorganisering. En trygg og god arbeidsplass med bedre vilkår enn andre industriarbeidere skapte rett og slett ikke behov for fagorganisering. Medlemsververne fra Alnor Kjemiske Fagforening fikk nei rett i neven.

LORENTZ CONRADI: EN STERK OG VISJONÆR INDUSTRILEDER

I juni 1967 troppet den nyvalgte ledelsen for AKF sammen med representanter for LO og Norsk Kjemisk opp på kontoret til direktør Lorentz Conradi med krav om at de ansatte i det nye aluminiumsselskapet skulle innlemmes i en tariffavtale med LO og Norsk Arbeidsgiverforening NAF som parter. Kravet ble blankt avvist av Conradi. Han ønsket ikke at hovedorganisasjonene skulle få innflytelse på Alnor.

Knut Grove og Jan Heiret skriver i boka si:
"Han hadde sine egne planer for samarbeidsforholdene på bedriften. Lønns- og arbeidsvilkår skulle bestemmes lokalt, i et utvalg sammensatt av representanter for alle ansatte; ledelse som funksjonærer og arbeidere, fagorganiserte som uorganiserte. I dette Alnorutvalget skulle både samarbeid og konfliktløsning foregå. Her skulle både produktivitetsmål og lønnsnivå diskuteres."

Helt fra begynnelsen var Lorentz Conradi sin visjon å bygge en aluminiumsbedrift på Karmøy som skulle organiseres selvstendig, uten bindinger verken til andre aluminiumsverk, LO eller Norsk Arbeidsgiverforening. Derfor ble arbeiderne rekruttert fra lokalbefolkningen på Karmøy i stedet for å hente inn erfarne industriarbeidere fra andre steder. På den måten kunne han selv utdanne arbeidsstokken ved å sende nøkkelpersoner til USA for opplæring. Interessant er det å merke seg hvem som ble valgt ut til USA-opplæringen. Det var i utgangspunktet folk med ledererfaring: Styrmenn, skippere, maskinister og notbaser. I USA fikk de i tillegg til den aluminiumsfaglige opplæringen også innsyn i en bedriftsorganisering og bedriftskultur hvor fagforeninger spilte liten rolle, og de kom hjem igjen som ledelsens lojale arbeidsledere.

Den overordna visjonen til Lorentz Conradi, med sterk støtte fra generaldirektør Johan B. Holte i Norsk Hydro som var den største eieren i Alnor, var å bygge en ny bedriftskultur uten de klassiske konfliktene som han mente klasseskiller og kamp mellom arbeidsgiver og arbeidstaker skapte. På Karmøy skulle en ikke kopiere de tette, klassedelte industrisamfunnene som for eksempel i Årdal, Sauda og Odda innerst i norske fjorder. Her bodde arbeiderne i typiske, tette arbeiderstrøk nærmest bedriften der det var både forurensing og støy, mens funksjonærer og ledelse bodde bedre og romsligere lenger borte og høyere oppe i fjellsida med utsikt over fjord og fjell. Det skulle ikke bygges en egen by for de alnoransatte. Den nye industrigiganten skulle integreres i det eksisterende karmøysamfunnet.

Direktør Lorentz Conradi taler ved innvielsen av Alnor i 1968.

Det var ingen reaksjonær bedriftsmodell Lorentz Conradi bygde bedriften etter: "Han mente denne organiseringen var et skritt mot en mer demokratisk bedrift hvor åpenhet og respekt skulle prege forholdet mellom ledere og medarbeidere," skriver Knut Grove og Jan Heiret i jubileumsboka -92.
Mye i Alnors organisasjonsmodell samsvarte også med datidens tanker om utvikling av et bedriftsdemokrati. I tillegg til at det på mange måter også var et sosialt eksperiment. Det viser den bevisste satsingen på å omskolere karmøybuer fra å være fiskere, bønder og sjøfolk til å bli førstegenerasjons industriarbeidere på Karmøy.

KAMPEN MOT ALNORUTVALGET

I AKFs jubileumsbok -92 skriver forfatterne at sett fra et fagforeningssynspunkt var Alnors organisasjonsmodell vanskelig å akseptere:

"Forbundsledelsen i Norsk Kjemisk Industriarbeiderforening som var vant til å møte bedriftsledere også som motpart, var ikke i tvil om at denne organiseringen ville favorisere ledelsen. Det viste seg da også at ledelsen i stor grad kontrollerte arbeidet i Alnorutvalget ved hjelp av sin erfaring og prestisje.

I tillegg var sannsynligheten stor for at bedriftslojale arbeidsledere og funksjonærer ville sikre ledelsen flertall. Arbeidslederne var overrepresentert i Alnorutvalget den første tida. (..) Alnors arbeidsledere var også spesielt lojale mot ledelsen etter å ha fått opplæring i USA. Lønningene deres lå i tillegg skyhøyt over det en vanlig arbeider tjente."

At det var Conradi selv som var autoriteten i Alnorutvalget, bekrefter denne historien fra et forhandlingsmøte om lønnstillegg. Det er Bernt E. Sørbø, bedre kjent på Karmøy som Dias, som forteller historien i boka "Av egen kraft", som Hydro Aluminium Karmøy fabrikker gav ut i 1988:

"I Alnorutvalget var det lagt opp til et krav på 10%. Det var ingen inflasjon den gang. Så vi syntes vi hadde tatt kraftig i, så kraftig at vi faktisk var litt flaue og spente på reaksjonen fra Conradi. Kom han til å le oss ut eller fyke i været? Men Conradi var Conradi. Taust leste han raskt gjennom kravet. Så så han opp:

Det var mye manuelt arbeid i Søderberghallene. Strålevarmen fra 900 grader varmt flytende metall kjentes godt.

Vel, vi får jo gå gjennom dette punkt for punkt. Men la meg med en gang få sagt at fordi om det er i desember, så må dere ikke tro at jeg eller Alnor er julenissen."

Slike kommandoforhold i en lønnsforhandling kunne ikke en fagforening akseptere. AKF og Norsk Kjemisk tok derfor opp kampen mot Lorentz Conradi sin bedriftsorganisering generelt og Alnorutvalget spesielt. Fagforeningen var vant til forhandlinger mellom selvstendig organiserte parter.
I Alnormodellen var denne funksjonen lagt til Alnorutvalget som et bredt samarbeidsorgan som AKF mente ikke kunne forsvare de ansatte sine interesser i viktige forhandlinger.

Prøvetaking av flytende metall.

Statuttene for Alnorutvalget viser at AKF hadde et poeng: Utvalget hadde bare rådgivende myndighet. Ledelsen var kun forpliktet til å ta hensyn til rådene «såfremt Selskapet etter omhyggelig vurdering ikke finner at slike råd og forslag er i strid med hensynet til forsvarlig bedriftsledelse, økonomisk trygghet for de ansatte og Selskapets fortsatte ekspansjon." Dette kunne ikke bety annet enn at selv i lønnsspørsmål hadde bedriftsledelsen det siste ordet uten sanksjonsmulighet eller ankemulighet for de ansatte. AKF fryktet for fremtidige lønns- og arbeidsvilkår.

Strategien i Norsk Kjemisk og AKF var derfor at Alnorutvalget skulle bekjempes, og at en tariffavtale med LO og NAF som parter skulle innføres også på Alnor.
Problemet var imidlertid at de ansatte i stor grad inntok et motsatt standpunkt. De hadde stor tillit til Lorentz Conradi, og de hadde stor tillit til at de representantene de valgte inn i Alnorutvalget, ville tale deres sak. Dessuten hadde de allerede lønns- og arbeidsvilkår som var om ikke bedre, så i hvert fall fullt ut konkurransedyktige med enhver annen industriarbeidsplass i landet. De ansatte viste AKF og AKFs rekrutteringskampanjer ryggen. De hadde ikke behov for å organisere seg. De hadde ikke bruk for Alnor Kjemiske Fagforening. Som nevnt hadde dette også noe med karmøykulturen å gjøre. Fagforeninger og fagforeningsarbeid hadde ingen tradisjon fordi det ikke fantes mange industriarbeidsplasser før Alnor etablerte seg i 1967.

JAKTEN PÅ MEDLEMMER

Eneste mulighet AKF hadde for å nå kravet om den ønska LO/NAF-tariffavtalen, var å få mer enn 50 prosent av arbeiderne ved Alnor til å organisere seg. Da kunne det kreves en tariffavtale.
På dette tidspunktet høsten 1968 var AKF fremdeles en liten forening med få medlemmer og liten slagkraft. Duoen Hove/Heiret skriver i sin bok:

"Det var typisk for den første kaotiske tida at AKFs første leder, valgt på stiftelsesmøtet, ikke var ansatt på Alnor og ganske raskt dro sin vei. Uka etter at AKFs andre leder var valgt, tok han imot et tilbud fra bedriften om å reise til USA på opplæring. Den tredje lederen ble syk etter kort tid. Så endelig, ved fjerde forsøk, fikk den unge foreningen en leder som hadde pågangsmotet og den samlende kraften som trengtes. Per Spissøy ble valgt som sekretær på stiftelsesmøtet, og da han overtok formannsvervet i september 1968, begynte foreningen å ta form. Til nå hadde både styre- og medlemsmøter bare blitt holdt sporadisk og AKF hadde uhyre få medlemmer."

AKF måtte ha hjelp for å komme på beina. Strategene på Youngstorget bestemte at det var nødvendig å sende en agitator til Karmøy. Han etablerte seg med hovedkontor på Folkets hus i Kopervik og gjøv løs på oppgaven med å nå målet om en

organisasjonsandel på 50 prosent. Roar Wilhelmsen skulle i utgangspunktet verve medlemmer, men etter å ha fått en hyggelig omvisning på fabrikken av direktør Conradi, stengte denne portene for agitatoren. Conradi ville ikke ha en mann med LO-merket på jakkeslaget gående løs på fabrikkområdet. Derfor konsentrerte Wilhelmsen seg om å bygge opp AKF som organisasjon og skolere medlemmene, mens andre tok seg av vervingen. I slutten av november 1968 var medlemstallet vokst til 180. Ved årsskiftet var ytterligere 30 nye medlemmer notert. Men ennå var det langt igjen til målet om et medlemstall som tilsvarte halvparten av de organisasjonsmulige i produksjonen. AKF manglet over 100 medlemmer før de kunne kreve forhandlingsrett.

Samtidig med medlemsvervingen foregikk det forhandlinger med Conradi for å komme fram til en avtale mellom AKF og bedriften. Men Conradi stod beinhardt på ordningen med individuelle kontrakter mellom ansatte og bedriften. I et forsøk på å snakke Conradi til rette reiste den mektige partisekretæren i Arbeiderpartiet, Haakon Lie, til Karmøy. Lorentz Conradi hadde partipolitisk tilknytning til Arbeiderpartiet etter tidligere å ha vært statssekretær i Handelsdepartementet. Men også hardtslående Haakon Lie måtte reise tilbake med uforrettet sak. Forhandlingene om å få innført en tariffavtale ble flyttet fra Karmøy til Oslo. Kampen mot individuelle arbeidsavtaler og for en felles tariffavtale var blitt en prinsippstrid for LO-ledelsen på Youngstorget. En strid som ikke bare måtte vinnes. Den skulle vinnes.

STREIKEFIASKOEN

Men i løpet av sommeren 1969 må det ha gått vel fort i svingene for strategene. Det ble etablert en forestilling om at en nærmet seg en organisasjonsgrad på 50 prosent, og det ble bestemt at det nå skulle settes hardt mot hardt. Den 1.august varslet formannen i Norsk Kjemisk, Leif Andresen, "plassoppsigelse for 350 organiserte på Alnor fra 1.september." Han trodde AKF organiserte 50 prosent og varslet steik for å få avtaleforholdet inn i vanlige former.
På Karmøy fikk AKF-leder Per Spissøy tilnærma sjokk. Han var pinlig klar over at organisasjonsprosenten lå langt under 50 prosent og fryktet at en streik kunne knekke ryggen på den unge og uferdige fagforeningen. Men det var ikke bare tallet på fagorganiserte den sentrale ledelsen feilvurderte. Knut Grove og Jan Heiret skriver i jubileumsboka -92:

"Da Andresen varslet plassoppsigelse hadde han heller ikke studert arbeidskontraktene til alnorarbeiderne godt nok. (..) På Alnor fantes ingen kollektiv avtale som kunne sies opp. Her hadde jo alle ansatte individuelle kontrakter som følgelig måtte sies opp individuelt."

Trusselen om streik viste seg å være en tom trussel, og streikevarslet ble omsider trukket tilbake. Fiaskoen var fullbyrdet.

Et forsøk på å rette opp fadesen ved å få AKF-medlemmene til å skrive under en fullmakt som gav forbundet rett til å si opp de individuelle arbeidsavtalene, førte heller ikke fram. Bare 50 arbeidere fulgte formannens anmodning. Trusselen om streik viste seg å være en tom trussel, og streikevarslet ble omsider trukket tilbake. Fiaskoen var fullbyrdet.

Kritikken fra Alnor-arbeiderne var sterk. De følte seg overkjørt. Kritikken kom også fra AKFs medlemmer og medlemmer fra andre LO-forbund. Streikefiaskoen hjalp absolutt ikke AKF til å bedre fotfestet verken på fabrikken eller i lokalsamfunnet. Et forhold som de sentrale tillitsvalgte plassert på Youngstorget ikke hadde forstått, var nok det faktum at selv om bøndene og fiskerne var blitt industriarbeidere, så var de fremdeles karmøybuer. Organiseringen med individuelle arbeidskontrakter

og Alnorutvalget som felles samarbeidsorgan, var en populær ordning.
Direktør Lorentz Conradi hadde vunnet kampen om Alnorutvalget. AKF som med Norsk Kjemisk og LO i førersetet, skulle feie Conradi og Alnorutvalget av banen, var taperne. Alnor Kjemiske Fagforening stod i realiteten fremdeles uten formell makt på Alnor.

Men bedriftsledelsen kjørte ikke konflikten til den bitre slutt. Et innspill fra generaldirektør Holte i Hydro om å utpeke Alnor som en prøvebedrift for personal- og organisasjonsforhold, la grunnlaget for en forhandlingsløsning. Prosjektet skulle gjennomføres i samarbeid med representanter fra toppledelsen i LO, NAF, Hydro og Alnor. Hydrokonsernet hadde grunner for å mjuke opp frontene. Hydro som majoritetseier i Alnor hadde hensyn å ta til de andre bedriftene i konsernet, f. eks. til bedriftene på Herøya der det var en sterk kjemisk fagforening som kunne komme til å blande seg inn dersom den nye og ferske kjemiske fagforeningen på Karmøy ble helt overkjørt og satt utenfor. Dessuten var det et annet faktum som generaldirektøren i Hydro var oppmerksom på, skriver Grove/Heiret:

"Tross sine startvansker hadde AKF et jamt tilsig av medlemmer. Ved å utnytte sine forhandlingskort maksimalt, kunne nok Alnors og Hydros ledelse sette fagforeningen utenfor for en periode, men på sikt var det overveiende sannsynlig at AKF ville nå den magiske grensa på 50 prosent. Da ville det være en fordel at konflikten ikke var kjørt så langt at forholdet mellom partene fullstendig hadde frosset til is."

AKF, Norsk Kjemisk og LO krøp til korset og aksepterte Alnorutvalgets eksistens, men fikk gjennomslag for et viktig prinsipp: AKF skulle være representert i utvalget i forhold til medlemstallet sitt. I forhandlingene fikk AKF også klarsignal for at de skulle få kontor på bedriften.
Da 60-tallet gikk over til å bli 70-tall, trådte den nye avtalen om prøvedrift for personal- og organisasjonsforhold mellom Alnor/Hydro og LO/Norsk Kjemisk i kraft.
Samtidig endret AKF taktikk. Kampen mot Alnorutvalget var over. I stedet skulle AKF erobre Alnorutvalget innenfra. Alnor Kjemiske Fagforening hadde tapt, men var likevel i ferd med å skaffe seg formell makt i Alnor-systemet. Nøkkelen til mer makt var fortsatt vekst i medlemstallet.

1970-TALLET: KAMPEN OM ARBEIDSMILJØET OG STREIK

I årene som fulgte var det nok av utfordringer og kampsaker som krevde god organisering, skolering av de tillitsvalgte og ikke minst mot til "å stå på krava." Det var viktig med gode personlige egenskaper, men sikker og god kunnskap om de sakene en snakket om, var helt avgjørende. AKF var bevisste på skolering av tillitsvalgte og medlemmer. Og det skulle snart vise seg at AKF og tillitsmannsapparatet var klare til å ta utfordringene. Kampen for et bedre arbeidsmiljø i de røykfulle hallene skulle bli særdeles langvarig og krevende.
Da fabrikken ble bygd i 1967, var det ikke med den mest miljøvennlige produksjonsteknologien til tross for at ledelsen hadde lovet lokalsamfunnet at røyk og gass ikke skulle ødelegge natur, nærmiljø og jordbruksområder. Interessen for miljøvern var økende, men i industrien var det mest fokus på produksjonsøkning og profitt. Resultatet ble at bedriftsledelsen var mer opptatt av å beskytte det ytre miljøet enn det indre miljøet der arbeiderne tilbrakte rundt en tredjedel av døgnets timer.

Et innlegg i LO-bladet "Fri Fagbevegelse" som stod på trykk i 1970, beskriver problemet slik:
" Et faktum som sjelden kommer fram i diskusjonen om miljøvern, er at arbeideren som yrkesutøver rammes tidligere og sterkere enn andre samfunnsgrupper. De miljøforandringer som

miljøvernforkjemperne merker et svakt ekko av, møter industriarbeideren i konsentrert form i sitt arbeid og i sin hverdag. Naturvernet er rystet over de langsiktige virkninger for senere generasjoner som de store forandringene i naturen fører med seg. Er det noen som er rystet over de langsiktige virkninger som rammer de mennesker som fra dag til dag lever midt i kraftsenteret for disse forandringene, den moderne industri?"

Kryssing kalles denne operasjonen. Det var tungt og varmt manuelt arbeid som i dag styres med joystick fra en kran.

Dette dilemmaet provoserte fagbevegelsen, som ikke lenger ville akseptere at naturen, det ytre miljøet, skulle være bedre beskyttet enn arbeiderens arbeidsmiljø.
På Karmøy var det store problemer med miljøet i Søderberghallene. Selv om det kunne være dager med så god sikt at en kunne se fra den ene enden til den andre i de 800 meter lange hallene, var arbeidsmiljøproblemene enorme:

"Men problemene våre," fortalte en av de ansatte i elektrolysen, "det var når det blåste ute, litt vind, noge regn. Då fekk du meir som ein skorsteinsvirkning inne i elektrolysen kor røyk og gass samla seg i den eine enden av elektrolysehallen. Og det var sånne dagar me hadde kolossalt mange av med utslipp til atmosfæren inne i elektrolysehallane. Og det er vel dei dagane me huska best, tror eg, for det var mesten som et lite helvete å jobba i."

Kampen for et bedre arbeidsmiljø ble hard. I 1975 valgte AKF sin første miljøtillitsmann til styret. Det var Arild Græsdal.

Arild Græsdal var leder i AKF 1978-80. Han var kjent for sine kjappe og skarpe replikker i kampen for et bedre arbeidsmiljø i Søderberghallene på slutten av 70-tallet.

Han hadde vært sjømann, men begynte i 1972 å jobbe i elektrolysen. Samme høst tok han over som nestformann, et verv han hadde til han ble formann i to år fra 1978. Han ble mest kjent for sin klare tale og treffende replikker, egenskaper han virkelig fikk nytte av.
Mest strid stod det om det såkalte gjenvinningsanlegget som skulle redusere utslippene til det ytre miljø slik at kravet i konsesjonsbetingelsene om rensing av 90% av de farlige gassene kunne innfris. Og lufta utenfor fabrikken ble reinere, men det skulle vise seg at forurensingen inne i hallene ble verre. Det oppstod altså en konflikt mellom reinest mulig luft utenfor fabrikken og et best mulig arbeidsmiljø for arbeiderne inne i hallene.

Kampen om gjenvinningsanlegget ble lang og hard. Tilliten AKF hadde til ledelsen var på et bunnivå, og da heller ikke AKF fikk støtte for sine krav om bedre arbeidsmiljø fra Arbeidstilsynet, ble stemningen svært amper.
På et avgjørende møte på fabrikken fløt det over for AKF-leder Arild Græsdal. Med en lang rekke hydrosjefer i salen, med direktøren for Arbeidstilsynet tilstede, representanter for

-Her kunne ikke jeg jobbet, sa miljøvernminister Gro Harlem Brundtland da hun besøkte Karmøy fabrikker for å bli orientert om arbeidsforholdene. Her sammen med AKF – leder Ingleiv Iversen og direktør Erling B. Knudsen.

Norsk Kjemisk, Statens forurensingstilsyn og Miljøverndepartementet, leste formann Græsdal sine motstandere teksten. Han begynte med personalsjefen på Karmøy fabrikker:

”Eg sa til personalsjefen vår, Hoff Eriksen, at eg ville ha ein sau inn i hallen og spurde om tillatelse til det. Nei, det fekk eg ikkje. -Jo, om eg ikkje kunne få ein sau inn i hallen. Han skulle få friskt vatn og gras kvar fjerde time og eg skulle stella godt med den sauen. – Nei, ikkje tale om. –Ja, få ein begrunnelse då. –Nei, eg fekk ikkje begrunnelse. Eg veit korfor, sa eg, for viss noen hadde ringt etter dyrebeskyttelsen så hadde de komt og henta den der sauen, og vi hadde stått igjen.”
Deretter tok han tak i leder for Arbeidstilsynet, Odd Højdahl, og spurte om han ville stoppe gjenvinningsanlegget når det nå var dokumentert at det førte til større miljøproblemer inne i hallene. Højdahl var tidligere nestleder i LO og hadde vært sentral i kampen mot Alnorutvalget og hadde god kunnskap om prosessene på Karmøy. Men i kampen for et bedre arbeidsmiljø i hallene, fikk ikke AKF støtte fra Arbeidstilsynet. Igjen brukte Græsdal storslegga fra talerstolen:

Ingen er gift med Norsk Hydro. Dersom dere ikke liker dere her, kan dere slutte.

”Eg skal fortella deg det, Odd Højdahl, at du er feig! Du kan bare reisa tilbake til Oslo. Du har misforstått oppgava di, men eg skal lova deg ein ting: Denne kampen skal me klara uten deg.”

Ordene smalt i veggene, fortalte AKF-medlemmer som var tilstede. Jo, Alnor Kjemiske Fagforening hadde verbal slagkraft. Men det hadde også ledelsen. De hadde også evnen til å bruke enkle og direkte ord og bruke bilder til å fortelle akkurat hva de mente, slik som direktør Tor Vangen gjorde da han kranglet med de tillitsvalgte Johan Løype og Lars Kristoffersen i miljøstriden:
”Ingen er gift med Norsk Hydro. Dersom dere ikke liker dere her, kan dere slutte.”
Det er ikke tvil om at de ansatte ikke bare forstod den direkte talen. De trivdes også med den. Det er nok å igjen minne om at selv om de selvsagt var blitt industriarbeidere, så var de fremdeles bønder og fiskere fra Karmøy.

Kravet om et bedre internt arbeidsmiljø ble kjørt helt til topps. Formann Arild Græsdal og hovedverneombud Lars Kristoffersen reiste til møte med miljøvernminister Gro Harlem Brundtland der ministeren med svært så tydelige ord ble informert om arbeidsmiljøet i hallene. Miljøvernministeren hadde vært på flere besøk på fabrikken på Karmøy og forstod hva de snakket om. Yrkeshygienisk Institutt foretok nye målinger og forskere intervjuet ledere og tillitsvalgte og konkluderte: "Undersøkelsene er avsluttet og viser at bruk av gjenvinningsoksyd gir større støvbelastning enn bruk av ren oksyd. Hyppigheten av kroniske luftveisinfeksjoner er høyere enn forventet."
Det var ingen tvil om at gjenvinningsanlegget var "l'enfant terrible." Fluorinnholdet i lufta inne i hallene var høyere når det var i drift. Det alle hadde visst, men ledelsen nektet å anerkjenne, var nok en gang "vitenskapelig bevist."

ALNORUTVALGETS ENDELIKT

Kampen for et bedre miljø i hallene styrket AKFs posisjon. I tillegg gav arbeidsmiljøloven som ble vedtatt i Stortinget i 1977, AKF utvidet formell myndighet i bedriften. Loven åpnet nemlig for at vervet som hovedverneombud kunne knyttes til fagforeningsmedlemskap dersom en forening var dominerende på arbeidsplassen. Det hadde AKF blitt, og det ble innarbeidet en praksis der AKFs miljøtillitsvalgte også skulle være hovedverneombud og velges på foreningens årsmøte. Selvsagt ga det fagforeningen utvidet formell myndighet ikke minst fordi loven ga hovedverneombudet utvida rett til å stanse arbeid som kunne sette arbeidernes liv og helse i fare. Dessuten hadde AKF og ledelsen i annenhver periode flertall i Arbeidsmiljøutvalget og kunne i sine flertallsperioder pålegge bedriftsledelsen å sette i verk tiltak for bedre arbeidsmiljøet.

Alnor Kjemiske Fagforening hadde i tillegg god medlemsvekst utover 70-tallet. I 1975 fikk AKF flertall i Alnorutvalget. Målsettingen om å gå inn i utvalget og erobre det innenfra slik det ble vedtatt i 1970, var nådd. AKF styrte det meste og bestemte det meste til økende irritasjon fra de uorganiserte som følte seg overkjørte. Det var ingen tvil om at det raskt ble etablert en omforent holdning som tilsa at vervet som AKF-formann var langt viktigere enn det å lede Alnorutvalget. Likevel fortsatte Alnorutvalget noenlunde som før, inntil partene i 1976 ble enige om å erstatte samarbeidsavtalen fra 1970 med Hovedavtalen. Det betydde den endelige slutten for Alnorutvalget som ble skiftet ut med bedriftsutvalg etter Hovedavtalens bestemmelser.

MOT STREIK?

Den 3. mai 1973 ble Alnor kjøpt hjem. Da overtok Norsk Hydro andelen aksjer på 49% som amerikanske Harvey Aluminium satt på. Det vil si at disse aksjene etter hvert var overtatt av selskapet Martin Marinetta; også det amerikansk. Norsk Hydro ble eneeier av Alnor. Kjøpesummen var 20 millioner dollar og det ble fra norsk side sett på som et rimelig godt kjøp. Hjemkjøpet ble møtt med begeistring både hos Norsk Hydro i Oslo og på fabrikken på Karmøy. Begivenheten ble feira med stor fest i kantina på bedriften på overdragelsesdagen 3. juli 1973. I bedriftsbladet "Alnornytt" skrev direktør Conradi:" Vi lever i en spennende tid med mange og store planer. Hva som kan realiseres, vil bare fremtiden vise."
Selvsagt var begeistringen som ble vist ved hjemkjøpet berettiget, men det skulle i tillegg vise seg at tiden som kom også skulle bli vanskelig, problemfylt og til tider både kontroversiell og bitter.

For på det tidspunktet hjemkjøpet ble gjort, var Hydro i ferd med å omorganisere konsernet i ulike divisjoner. Alnor skulle være aluminiumsdivisjonen og integreres i Hydro-systemet. Alnor skulle inn i den store folden, skriver Peder Eliassen og Bjarne Aagaard Strøm i boka " Av egen kraft":

Forhandlingsutvalget til AKF på veg til mekling i Oslo før streiken. Fra høyre Arild Græsdal, Terje Iversen, Johan Løype, Sverre Solvang og Per Spissøy. Knut Heitmann skimtes bak Spissøy. *Foto: Alnor Kjemiske Fagforening*

" Dermed startet en kamp som kom til å bli preget av sterke motsetninger, mistenkeliggjøring, uvilje og mangel på fleksibilitet fra begge sider i lang tid fremover. For på Karmøy nærte man nemlig ikke den minste lyst til å bli Norsk Hydro Karmøy Fabrikker. (..) Det lengste man kunne tenke seg å gå, var at det nye navnet ble Norsk Hydro Alnor Verk."

Som tidligere nevnt hadde Alnor siden oppstarten i 1967 vært en selvstendig fabrikk med egne, selvstendige lokale forhandlinger, lønnssystemer, personalpolitikk, pensjonsordninger og andre ordninger. Det hadde utviklet seg et sterkt selvbevisst bedriftsmiljø på Alnor, og dette skulle ikke "gjødselblanderne og magnesiumkokerne" i Norsk Hydro få fjernstyre fra Oslo.

AKF tok opp kampen. Men nå er det verdt å merke seg at partene skiftet posisjoner. I begynnelsen kjempet bedrifts-

ledelsen og direktør Conradi for lokal selvstendighet, lokale forhandlinger og avtaler, mens AKF kjempet mot. Nå var det AKF som kjempet for den lokale selvstendigheten, mens Norsk Hydro ville samordne alt i en felles sentral organisasjon med felles regler og avtaler. Og AKF markerte revir på en symbolsk måte da fagforeningen vedtok å overse at Norsk Hydro nå var eneeier av fabrikken: De vedtok å beholde navnet Alnor Kjemiske Fagforening.
AKF tok opp kampen for å sikre at framtidas aluminiumsproduksjon på Karmøy skulle styres fra Karmøy, slik det var blitt gjort med suksess i ti år. Streik var ikke til å unngå.

Arbeid på en støypeovn i anodemontasjen.

Fra Valseverket. Her løftes en rull med tynne aluminiumsplater som skal valses videre til enda tynnere sluttprodukt, f. eks. aluminiumsfolie.

STREIKEN – ET TIDSSKILLE FOR AKF

Mandag morgen 24. januar 1977 var steiken et faktum. Produksjonen i valse- og pressverket ble stanset, mens AKF innvilget bedriftsledelsen 14 dager til nedkjøring av produksjonen i elektrolysen. De kunne ikke bare forlate cellene med flytende aluminium. Da ville alt størkne og det ville ikke være noen fabrikk å gå tilbake til etter streiken. Selv om konflikten selvsagt også handlet om kroner og øre, og at pengene kanskje var den utløsende faktoren, så er det ikke tvil om at striden mellom AKF og Hydro-ledelsen om lokale rettigheter kontra sentral organisering var den store underliggende konflikten som gjorde at partene snakket dårlig sammen.
For som omtalt ble samarbeidsavtalen som var knytta til Alnor-utvalget sagt opp og erstattet med Hovedavtalen ved årsskiftet 1976/77. AKF var likevel av den bestemte oppfatningen at den lokale lønnsavtalen skulle beholdes og reforhandles selv om Hovedavtalen nå gjaldt for bedriften, og de forberedte forhandlinger ut fra det standpunktet og sendte sine krav til ledelsen på Karmøy fabrikker. Men etter noe tid kom svaret: Ledelsen ved Karmøy fabrikker, Norsk Hydro og NAF ønsket å koordinere forhandlingene med de øvrige overenskomstene innen Hydro.

AKF reagerte sterkt: Den lokale forhandlingsretten stod på spill. På et medlemsmøte 30. desember 1976 møtte hele 353 medlemmer opp. 327 ville ikke finne seg i "arbeidsgiversidens sentraliseringspolitikk" og stemte for umiddelbar plassoppsigelse.

Meklingen førte ikke fram. Forhandlingsdelegasjonen som reiste til Oslo for å møte motparten og riksmeklingsmann Konrad B. Knudsen, bestod av Johan Løype, Arild Græsdal, Knut Heitmann, Terje Iversen, Sverre Solvang og Per Spissøy.

Søderberghallene på en god dag med moderat røyk-og luftforurensing slik at en kan skimte endeveggen i den kilometerlange hallen. Det var slett ikke alltid sikten var så god.

De syntes tilbudet fra arbeidsgiver var så magert at den replikksterke nestlederen i AKF Arild Græsdal dro fram lommeboka og spurte hvor mye han skyldte slik at de kunne gjøre opp med det samme og komme i gang med forhandlingene.

Hjemme på fagforeningskontoret var det valseverk-tillitsvalgt Ingleif Iversen som holdt åpent hus for spente medlemmer da beskjeden kom søndag kveld. Han forteller:

ble ramma av streik, vakte det selvfølgelig ikke bare enorm oppsikt, men også stor uro.
Folk frykta for at en streik skulle ødelegge Karmøy fabrikker. Det verserte historier om at aluminiumsverk som ble stansa, aldri kom i drift igjen. Et intervju i Stavanger Aftenblad med direktør Tor Vangen var egna til å forsterke frykten: "Streiken setter Karmøy fabrikker langt tilbake." Han begrunnet det med de uopprettelige skadevirkningene stopp i elektrolysen

Hydro på Karmøy ligger på Håvik med svært gode kaiforhold i Karmsundet samtidig som de nye undersjøiske tunnelene under Karmsundet og Førresfjorden gir god tilknytning til kyststamvegen E39.

-Eg husker eg sa til de at nå er det konflikt, det er streik, da var det heilt tyst. Det var sikkert 10-15 stykker inne på fagforeningskontoret. Du kan si det blei et antiklimaks, alle trodde jo på en løsning i 12. time. Det er jo det normale, men plutselig var streiken en realitet.

En streik var en sjeldenhet på Karmøy. Når den største, viktigste og mest profilerte av alle arbeidsplassene på hele Haugalandet

ville føre med seg. Ovnene ville bli ødelagt, det ville ta to-tre år før driftsforholdene ble normale, og utslippene fra fabrikken i denne tiden ville øke betydelig.
I tillegg fryktet folk for skjebnen til andre bedrifter som leverte varer og tjenester til Karmøy fabrikker. Ordfører og rådmann reiste i møte med kommunal- og arbeidsministeren for å varsle om de alvorlige konsekvensene som svikt i skatteinntektene kunne medføre.

Fremdeles var hydroansatte på Karmøy ikke bare industriarbeidere. De var i høyeste grad fremdeles karmøybuer. Og Karmøy-samfunnet hadde absolutt ikke blitt et industrisamfunn som sluttet unisont opp om sine streikende fagforeningsvenner. De streikende fortalte sin versjon av streiken til sine ektefeller, barn, foreldre, slektninger og naboer. Men ute i samfunnet fikk de høre en annen historie med andre elementer, fakta og sannheter.
For streiken ble diskutert på hvert gatehjørne, forteller Ingleiv Iversen:
-Det var ein heilt ny situasjon. Det var jo ikkje vanlig med streik i Karmøy/Haugesund-samfunnet. Knut Grove og Jan Heiret skriver:

" De streikende arbeiderne fikk høre at de var i ferd med å ødelegge sin egen arbeidsplass. På bedehusene ble det bedt for de streikende arbeiderne, og det ble sagt at streiken viste at syndfloden og Guds straffedom hadde rammet øya. I lokalsamfunnet forstod en ikke at fagforeningen ville legge ned en stor, god arbeidsplass som Karmøy fabrikker. (..) Særlig de som satt i styret fikk kjørt seg: Gikk de på byen eller satte seg på en kafe, fikk de gjennomgå av folk som var arbeidstakere andre steder i distriktet. Hvorfor skulle de ha mer enn det andre folk sa seg fornøyd med? Og det var jo riktig. Karmøy fabrikker lå bra an lønnsmessig. At streiken gikk på mer enn lønnskrav, var vanskelig å få fram."

Presset fra lokalsamfunnet, fra bedriftsledelsen, Hydro sentralt og frykten for de langsiktige konsekvensene av elektrolysenedkjøringen, førte til økt uro blant medlemmene. Det skapte også indre uro at det i hovedsak var arbeidere i Valseverket og Pressverket som streiket. I elektrolysen var folk i arbeid på grunn av nedkjøringsprosessene. De fikk sin lønn.
Dette førte til en ubalanse i synet på streiken internt i AKF.
I tillegg kan det ha vært avgjørende at LO etter hvert ble kjøligere i sin støtte til streiken. AKFs krav om å fortsette med lokale lønnsavtaler var ikke like lett å forsvare, og LO signaliserte til AKF at den lokale avtalen på Karmøy på sikt måtte legges inn i Hydro-overenskomsten som samlet alle avtaler i konsernet.
AKF var kommet under press både fra medlemmene lokalt og fagbevegelsen sentralt.

Fra vektrommet i Pressboltstøperiet. (F.v.) Janne Ulriksen, Rune Stueland og Kai Eiolf Halvorsen kontrollerer kvaliteten på det som skal støpes.

Riksmeklingsmann Konrad B. Knudsen var ikke bare riksmeklingsmann. Han var også fylkesmann i Rogaland og hadde derfor god kjennskap til forholdene på Karmøy. Han var bekymret for uroen streiken ved Karmøy fabrikker skapte i lokalmiljøet. Han kalte inn partene, som fremdeles stod så langt fra hverandre at det ikke var mulighet for noen enighet, men initiativet førte likevel til flere møter som til slutt førte til et forslag fra Knudsen som AKF la fram for sine medlemmer uten noen form for anbefaling.

Det ble et stormende medlemsmøte på Folkets hus i Kopervik.

Nesten 500 medlemmer møtte fram. Den politiske venstresida i foreningen markerte seg med krass kritikk. De anklaget streikeledelsen for å ha firt på krava og sagt ja til forslaget til løsning som avisa Klassekampen i en overskrift kalte for et "Skambod." Den kritiske venstresida bestod for det meste av folk med tilhørighet til det lokale AKP (m-l). De agiterte sterkt for å fortsette streiken. De fleste av disse jobbet i elektrolysen og hadde ikke vært i streik. De hadde fått utbetalt lønn hele tiden, mens arbeiderne i Valseverket og Pressverket tok belastningene. Dette skapte sinne.
Fra før hadde venstresiden delt ut løpesedler, noe som også skapte sterk irritasjon fordi det ble oppfattet som utidig politisk agitasjon. I sum førte dette til så sterk irritasjon og sinne på medlemsmøtet at det ble snakk om å reise eksklusjonssak mot enkelte av de hardeste forkjemperne for å fortsette streiken. Fordi flere tillitsvalgte greide å roe ned stemningen, ble tilløpet til eksklusjon stoppet. Forslaget om eksklusjon ble aldri reist fra talerstolen. Men to dager etter møtet kunne Rogalands Avis melde om "lynsjestemning på streikemøte i Kopervik. AKP-ere nær suspendert."

Den politiske venstresiden i AKF fikk oppmerksomhet, men var ikke i nærheten av å få tilslutning til kravet om å fortsette streiken. Forslaget til løsning fra riksmeklingsmannen fikk ja fra 683 av de 817 som deltok i avstemningen. AKF-leder Johan Løype og sekretær i Norsk Kjemisk Olav Støylen overleverte resultatet til riksmeklingsmannen om kvelden 14. februar. Streiken ved Hydro Aluminium Karmøy Fabrikker var over.

I jubileumsboka -92 har forfatterne Knut Grove og Jan Heiret denne oppsummeringen av hva streiken gjorde med Alnor Kjemiske Fagforening:

" AKFs styre vurderte nok resultatet som bedre enn det mange av medlemmene gjorde. Johan Løype legger vekt på at foreningen klarte å vise samhold utad: Det var ingen ting som sprakk. Det var nok enkeltmedlemmer og kanskje enkelte styremedlemmer som hadde litt problem, men det var ikke synlig for omgivelsene. Foreningen fikk demonstrert sin vilje og evne til å gå ut i konflikt. Dette var viktig både overfor hydroledelsen og de andre foreningene i Hydro. Sammenlignet med de andre etablerte kjemiske foreningene i Hydro var Alnor Kjemiske Fagforening knapt ute av bleiene. Erfaringene og de historiske tradisjonene ved foreningene på Herøya, Notodden og på Rjukan gav disse en bakgrunn som talte i fagforeningssammenheng. Etter konflikten i 1977 hadde foreningen på Karmøy også fått prøvd seg. De var ikke lenger førstereisgutter i fagforeningssammenheng."

Den lokale lønnsavtalen som hadde vært et viktig prinsipp for AKF, overlevde streiken og ble i to omganger forlenget fram til 1980. Men den var ikke lenger like viktig for AKF. I forhandlingsprotokollen fra 1978 står det at " for ettertiden er det partenes forutsetning at AKF skal forhandle, stemme m.v. som en integrert del av NKIF i Norsk Hydro a.s."
Begrunnelsen for det endra standpunktet var at AKF nå mente foreningen kunne få gjennomslag for sine synspunkter i det faglige samarbeidet internt i Hydro. Denne erkjennelsen hadde vokst fram gjennom diskusjoner internt i foreningen, gjennom samtaler med de andre Hydro-foreningene i Kjemisk og med Hydro-ledelsen. AKF hadde kommet styrket ut av streiken. De fikk vist sin slagkraft, og ikke minst ble bevisstheten om at det var nødvendig å være fagorganisert, styrket. Bøndene, fiskerne og sjøfolkene som ti år tidligere var blitt omskolert til industriarbeidere, var kanskje i ferd med å bli forrektige industriarbeidere.

Orkanen i november 1981 lagde salat av kraftmastene som holdt oppe strømkablene over Karmsundet. Strømbrudd i flere dager med flere tusen tonn flytende metall i cellene, truet fremtiden til bedriften.

1980-TALLET: STORM, DUGNAD OG SAMARBEID

Samarbeidsproblemene mellom ledelsen og AKF fortsatte fra 70-tallet og inn på 80-tallet. Samarbeidsklimaet var surt, effektiviteten liten og produktiviteten på bunn. Slik beskrives situasjonen i boka "Av egen kraft":

«Som en følge av sammenbruddet i elektrolysen sank produktiviteten til et nivå som sammenlignet med andre smelteverk i verden bare ble overgått av Ghana.(..) Ambisjonsnivået blant lederne var ikke imponerende og det hadde etterhvert utviklet seg store samarbeidsproblemer innen organisasjonen – mellom lederne, mellom seksjonene og mellom fagforeningen og ledelsen. Det rådde videre en slags alminnelig oppgitthet om at det engang var slik og derfor ikke var noe å gjøre med det."

Sammenbruddet i elektrolysen skyldtes hovedsakelig at den nye Sumitomo-teknologien som var kjøpt fra Japan for å bedre forholdene i elektrolysen, ikke virket i det hele tatt. Tvert imot ble både de indre og ytre miljøforholdene verre. Og verst av alt var det at problemene rundt Sumitomo-teknologien avslørte at verken ledelse eller arbeidere syntes å ha kunnskap nok til å få

den til å virke. Arbeidsmiljøet i elektrolysehallene ble så røykfullt og støvet at folk vegret seg for å jobbe der. En teknologi som fungerte perfekt og sikret elektrolysehaller med tilnærmet glassklar sikt i Japan, viste seg å være ødeleggende på Karmøy. Selvsagt førte dette til krangel og mistillit mellom ledelse og fagforening.

Midt opp i dette tilsynelatende uløselige problemkomplekset kom katastrofen:

Tirsdag 24. november 1981 litt etter kl. 13.00 slo orkanen til mot Hydro Aluminium Karmøy Fabrikker. Med en vindstyrke på opptil 144 km/t blåste den ned to av de tre strømmastene på Fosen pluss en mast i Ilsvåg. Fire linjer var skadd. Et alvorlig strømbrudd hadde ramma aluminiumsprodusenten på Karmøy som hadde 40.000 tonn flytende metall i cellene.
Knut Grove og Jan Heiret skriver:
" Strømmen var borte. Karmøy fabrikker var mørklagt. Mens forhandlinger var blitt ført både før og etter streiken i 1977 om hvor lang nedkjøringstid elektrolysen måtte ha for at ikke cellene skulle bli ødelagt, tok aluminiumen nå til å stivne momentant. Det ble et stående uttrykk på bedriften at mens AKF ga ledelsen 14 dager, ville ikke Vår Herre en gang gi ledelsen en dag."

Det tok fire dager før høyspentledningene var oppe igjen og kunne føre strøm til cellene. Hvor mye var ødelagt? Etter ei uke var 10 celler i drift igjen, men med 330 celler på vent vakte det oppsikt og hoderysten da direktør Erling Knudsen hevdet at de skulle være i full produksjon igjen etter seks uker. En uttalelse som stod i sterk kontrast til ledelsens svartmaling under streiken i 1977 da de hevdet at det ville ta to til tre år å få cellene i drift igjen etter en styrt nedkjøring. Men nå handlet det ikke om streik, og argumentene fra den gang hadde ikke gyldighet i en smelteverksbedrift som akutt og helt uventa ble helt uten strøm. Knudsen fikk rett:
I seks uker jobbet hele bedriften dugnad for å redde bedrift og arbeidsplasser. Folk ble hentet inn fra alle avdelinger, og gamle motsetninger var borte. De gikk på med krum hals under de mest håpløse forhold, dag og natt uten stans.

Tirsdag 24. november 1981 litt etter kl. 13.00 slo orkanen til mot Hydro Aluminium Karmøy Fabrikker. Med en vindstyrke på opptil 144 km/t blåste den ned to av de tre strømmastene på Fosen pluss en mast i Ilsvåg.

Strømbruddet har i ettertid blitt sett på som et vendepunkt for Karmøy fabrikker. Strømbruddet ga en mulighet til å starte på nytt. Dugnadsånden og dugnadsinnsatsen viste at det var mulig å endre inngrodde rutiner og jobbe sammen på tvers av gamle skillelinjer. Redningsaksjonen etter det dramatiske strømbruddet medvirket til en fellesskapsopplevelse som igjen bygde tillit mellom AKF og ledelsen. Men det spilte også inn at deler av ledelsen var skiftet ut før strømbruddet, og at den nye ledelsen hadde vist større faglig tyngde og en ny forståelse for utfordringene. Dette likte fagforeningen. Klimaet var blitt bedre for forhandlinger og samarbeid.

Men problemene var ikke borte. Karmøy fabrikker var fremdeles en "syk" bedrift. Ingen hadde klart å stille en presis diagnose, og derfor kunne det heller ikke skrives ut riktig medisin. En stor del av problemkomplekset var knytta til den fremdeles uregjerlige Sumitomo-teknologien i elektrolysen. Nedbemanningsplaner og rasjonalisering kom også på dagsorden på grunn av svikt i aluminiumsmarkedet. AKF møtte kravet om nedbemanning med motkrav om mannskapsreduksjon i administrasjonen. Ulikt syn på innleid arbeidskraft dukket også opp med ujevne mellomrom. Det var rikelig tilgang på konfliktstoff fremdeles.

I 1982 barket AKF sammen med ledelsen i kampen om arbeidsplassene ved båndstøpemaskinene i Valseverket. AKF hadde forhandlet med assisterende direktør Per Ivar Åbyholm og kommet fram til en omforent protokoll der nedbemanningen skulle gjennomføres i AKF-regi i samarbeid med ledelsen i Valseverket og ikke av toppledelsen ved Karmøy fabrikker. Dette fikk direktør Erling Knudsen til å tenne. Skulle fagforeningen frata ham all styring? At hans assisterende direktør hadde

Direktør Erling B. Knudsen og assisterende direktør Per Ivar Åbyholm var en respektert motpart for AKF. – Vi har aldri hatt det bedre her på fabrikken, sa AKF-leder Ingleiv Iversen etter at lederduoen gjennomførte en omfattende "vi vil bli bedre"-aksjon.

underskrevet protokollen, gjorde ikke saken lettere, fordi det avslørte selvsagt manglende kommunikasjon i toppledelsen. Konflikten kulminerte på AKF-kontoret. For første gang troppet direktøren ved Hydro Aluminium Karmøy Fabrikker opp på fagforeningskontoret. Det ble et røft møte, skriver Grove/Heiret:

«Vel innenfor døra møtte han en amper fagforeningsleder. Den ellers så sindige Ingleiv Iversen glefset til direktøren: "Deg vil eg ikkje snakka med." Då gjekk Terje Landås ut og stilte seg i døra og stoppa alle som ville komma inn," forteller nestleder Øyvind Røkenes: "For han ville ikkje at de skulle hørra den derre språkbruken som var der inne, for då var det så tøft at eg var brennsikker på at oppsigelsen låg i posten to dager etterpå."

Denne og flere andre konflikter gjorde det klart for bedriftsledelsen at problemene måtte løses for å få kontroll med situasjonen. Hydro hadde tidligere gjort vedtak om å bygge en ny produksjonslinje K3, og det var et tankekors at det skulle investeres hundrevis av millioner i en bedrift som hadde så klare sykdomstegn. En diagnose for Karmøy fabrikker måtte stilles. Og det gjorde bedriftsledelsen: Det er samarbeidsproblemene og det konfliktfylte forholdet mellom de ansatte og bedriftsledelsen som er årsak til de store problemene; også til de tekniske problemene med Sumitomo-teknologien i elektrolysen.
Nå gjaldt det å få pasienten på beina. Diagnoser gir grunnlag for å skrive ut medisin. Medisinen skulle være en storstilt satsing på organisasjonsutvikling. Hele Karmøy fabrikker, ledelse og ansatte, skulle settes på skolebenken.

"VI VIL BLI BEDRE"

En ting hadde AKF og ledelsen felles. Det var erkjennelsen av at forholdene på Karmøy fabrikker var svært dårlige. Så dårlige at noe måtte gjøres. Toppledelsen i aluminiumsdivisjonen i Hydro hadde alt bestemt at kursingen skulle gjennomføres. Det var opp til Alnor Kjemiske Fagforening om de ville være med. Styret i AKF behandlet saken på et styremøte i mai 1983. Begeistringen var ikke stor, mer snakk, snakk, snakk, mente flere, men nettopp erkjennelsen av at forholdene var så galne at nesten alt måtte prøves, gjorde at det mot en stemme ble vedtatt å delta. Nestleder Lars Kristoffersen formulerte det slik:
"Me var hundre prosent innforstått med at det måtte skje noe med vår måte å drive systemet på. For det var på vei til å gå loddrett til helvete heile systemet." Han var en av de som var skeptisk til kurstilbudet fra ledelsen, men hadde altså en så klar

erkjennelse av de vanskelige forholdene ved bedriften at det ble avgjørende for ham.

I ettertid er det lett å se at å motsette seg å samarbeide med ledelsen om ei omfattende kursrekke for å bli bedre, hadde vært både utaktisk og umusikalsk. Som tidligere nevnt hadde dugnaden som reddet fabrikken fra katastrofe da mastene blåste ned og strømmen forsvant, vist at det gikk an å samarbeide og oppnå gode resultater når det var nødvendig. Nå var det nødvendig. Dessuten var den nye ledelsen bestående av direktør Erling Knudsen og assisterende direktør Per Ivar Åbyholm en tydeligere ledelse. Knudsen hadde vist det med mange harde diskusjoner med AKF, og Åbyholm viste større interesse for utvidet kontakt med fagforeningen enn de var vant med fra tidligere. Kanskje var han også en taktiker? Hans første tur innom fagforeningskontoret var for å finne noen som kunne vise ham rundt på bedriften. Hovedverneombud Lars Kristoffersen ble med som guide. På runden ble det helt sikkert snakket mye om arbeidsmiljø, som gjennom mange år var den helt sentrale saken for AKF, og det er heller ingen tvil om at Kristoffersen pekte på områder der ledelsen hadde sviktet og ikke tatt tak i problemene fagforeningen pekte på. Like sikkert er det at Åbyholm signaliserte at ledelsen var interessert i å gjøre noe med det.

Men AKF tok med seg den røffe tonen inn i kursopplegget. På det første seminaret der ledelsen og tillitsvalgte deltok, må verneombud Lars Kristoffersen ha vært krass i sine påstander. For øverste sjef for Hydros aluminiumsdivisjon Dag Flaa, som også var til stede, fant grunn til å reagere:
" Det forundrer meg at her sitter hele ledelsen ved Karmøy Fabrikker og ser ned i bordet og kommenterer ikke en slik uttalelse som Lars Kristoffersen kommer med. Jeg vil bare gjøre oppmerksom på at det begynner å bli et samtaleemne rundt om i det norske land at AKF er landets suverent vanskeligste forening."
Kristoffersens svar var av det forløsende slaget: " Hvis ledelsen kan endre seg, så kan vi og." ("Av egen kraft")

Merking av tråd i trådstøperiet.

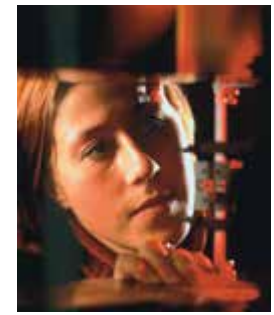

Tre gamle ringrever: Per Spissøy, Olav Støylen, og Johan Løype.
Foto: Alnor Kjemiske Fagforening

Fra pressboltstøperiet. Knut Tore Skeie i fullt verneutstyr.

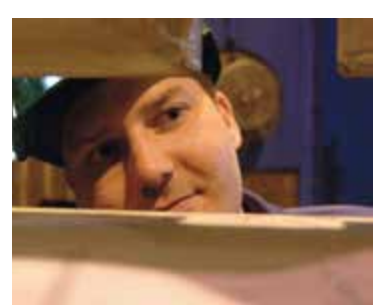

STEMNINGEN HAR ALDRI VÆRT BEDRE

Opplegget som møtte AKF-medlemmene, var hentet fra SAS der den geniforklarte konsernsjefen Janne Carlzon hadde hatt suksess med å endre bedriftskulturen. På Hydro Aluminium Karmøy Fabrikker skulle de nå bli bedre til å lede, bli bedre til å samarbeide, bli mer engasjerte, kvalitetsbevisste og få en mer presis arbeidsform. Resultatet skulle bli bedre lønnsomhet, økt trivsel og en bedre og tryggere framtid.

Det tok ikke lang tid før avisene oppdaget at det skjedde noe hos Hydro på Karmøy. Haugesunds Avis meldte om hemmelig kurs, noe Peder Eliassen i informasjonsavdelingen avslo å kommentere. Men journalisten snakka med ansatte som var åpnere og omtalte kurset i positive vendinger og mente at kurset hadde hatt veldig god innflytelse, i hvert fall på enkelte av sjefene som ble oppfattet som blidere enn de hadde vært før. Så fulgte medieoppslagene på rekke og rad." Intensivt smilekurs for 1534 ansatte," meldte Bergens Tidende." Samspill gir suksess," ropte Stavanger Aftenblad, mens Haugesund Avis meldte om at konene til de ansatte ble tatt med på konekurs og jazz i valseverket.

Noe må ha skjedd. Ingleiv Iversen, som var avtroppende leder i AKF, fagforeningen som divisjonssjef Dag Flaa kort tid før hadde utropt til landets suverent vanskeligste, sa dette til Stavanger Aftenblad: "Vi hadde det fint den gangen det het Alnor, men det spørs om stemningen noen gang har vært bedre enn i dag. (..) Vi har et godt samarbeid med ledelsen."
Hva hadde skjedd?
Grove/Heiret forklarer i jubileumsboka -92:
«Vi vil bli bedre" var forankret i problemene Karmøy Fabrikker stod overfor og klarte å engasjere AKF i arbeidet. (..) Selve kampanjen fikk legitimitet i organisasjonen ved å fokusere på forhold knyttet til arbeidsmiljøproblem. I tillegg var det viktig at kampanjen omfattet alle, og at lederne ikke ble spart. (..) Slik fikk holdningskampanjen et uttrykk det var mulig å forholde seg til. At Karmøy Fabrikker etter hvert stod fram som en ren og ryddig arbeidsplass, var også lett å være positiv til. Kampanjen var med på å etablere et tettere samarbeid mellom foreningsledelsen og bedriftsledelsen der uformelle kontakter ble viktigere."

I tillegg kan det gode resultatet forklares med personlige egenskaper og god personkjemi mellom nøkkelpersoner. Hovedverneombud Terje Landaas og assisterende direktør Per Ivar Åbyholm snakket godt sammen. De samarbeidet tett om tiltakene som førte til mer ryddighet og orden på den enkelte arbeidsplassen. De fartet rundt og sjekket og kontrollerte, og det ble sagt at folk var "livredde" når de to kom for å sjekke orden og reinhold.
I tillegg kom de personlige egenskapene Per Ivar Åbyholm hadde. Igjen siterer jeg Grove/Heiret:

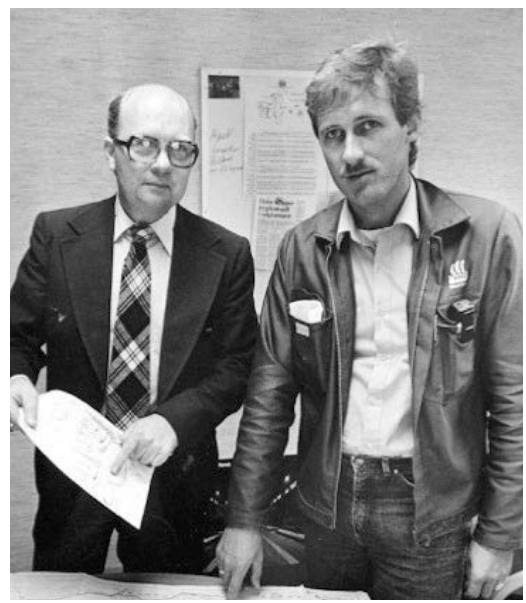
«Åbyholms person og væremåte personifiserte det kampanjen stod for. Hans stadige turer i produksjonshallene ble oppfattet som positive og svært motiverende. Åbyholm ser dessuten ut til å ha lagt stor vekt på å legge rundturene til tidspunkt som gjorde folk oppmerksomme på at han var der. Tenker vi tilbake til Alnor-tiden, ser vi at hans direkte kontakt og synliggjøring har mange likhetstrekk med Conradis lederstil.»
Assisterende direktør Per Ivar Åbyholm var både nøkkelperson og krumtapp i "Vi vil bli bedre"-kampanjen. Han overtok etter hvert som øverste direktør etter Erling Knudsen.

FRA KRANGEL OG KONFLIKT TIL SAMTALE OG SAMARBEID

Det var Øyvind Røkenes som la fram kursopplegget "Vi vil bli bedre" for AKF-styret i mai 1983. Han var da sekretær men hadde vært med i styret siden 1980. Han var overbevist om at foreningen måtte være villig til å prøve nye veger i forhold til ledelsen. I sin argumentasjon for å få et skeptisk AKF-styre til å

bli med på kursopplegget, la han vekt på at "lar me dette toget gå fra oss så har me liten mulighet til å påvirka det som blir resultatet av eller innholdet i denne saken." Med sin klare samarbeidslinje som erstatning for den gamle konfliktlinja var det naturlig at han ble valgt til ny leder i 1986. Naturlig fordi forholdet til ledelsen var kraftig forbedra, men også fordi at ved dette valget forsvant flere av den gamle generasjonen tillitsvalgte ut av fagforeningsstyret.

Røkenes var inspirert av nye måter å tenke organisasjon og samarbeid på. Han ville åpne kanaler som tidligere hadde vært stengt, satse på uformelle kontakter og ville så tidlig som mulig inn i prosessene slik at enighet kunne oppnås før åpen konflikt. Tillit og felles interesser var bærebjelker i hans arbeidsstrategi overfor ledelsen. I et intervju med Haugesunds Avis oppsummerte Røkenes sin lederperiode slik: "Gjennom hele 80-årene har AKF valgt å føre en samarbeidslinje. Det har gitt oss muligheter til å få innsyn og informasjon på et tidlig stadium og til å løse vanskelige saker i uformelle fora."

AKF-leder 1986-90 Øyvind Røkenes fotografert sammen med informasjonssjef Arne K. Larsen. Bildet illustrerer samarbeidslinja Alnor Kjemiske fulgte gjennom 80-tallet. *Foto: Henry Hauge, Haugesunds Avis*

I praksis betydde dette at AKF-lederen og tillitsvalgte ble inviterte med på ledersamlinger og ble tatt med i diskusjoner omkring industripolitikk, konsernets strategiske satsinger og fremtidsvyer for Karmøy fabrikker. Øyvind Røkenes hevdet at dette var en naturlig konsekvens av økt oppmerksomhet omkring industripolitikk og økt forståelse for personlige kontakter med politikere og felles opptreden med ledelsen overfor de besluttende myndigheter for å sikre stadig bedre rammebetingelser for bedriften. Eksempelvis hvis bedriften fikk billigere kraft, kunne bedriften investere på Karmøy, noe som igjen ville sikre arbeidsplassene og gi forbedra arbeidsvilkår.

Han var stadig på farten med ledelsen, uttalte seg sammen med ledelsen og ble fotografert sammen med ledelsen. Sett utenfra kunne samarbeidet se så tett ut at det var mulig å tenke at fagforeningslederen var en del av bedriftsledelsen. Det ble rett og slett vanskeligere å få øye på de funksjonene han hadde som fagforeningsleder i en så tett samarbeidsmodell. Selvfølgelig var dette observasjoner som ikke alle syntes like godt om.

En annen konsekvens av satsingen på samarbeid ble en ny arbeidsordning i styret. Røkenes tok ansvar for kontakten med myndighetene og med bedrift- og konsernledelse. Det fraværet det medførte, gjorde at nestleder Bjørn Nedreaas tok over den daglige driften av foreningen. Hovedproblemet for Øyvind Røkenes ble at denne arbeidsdelingen holdt han borte fra fagforeningskontoret. Han fikk verken tid eller anledning til å pleie kontakten med tillitsvalgte og medlemmer. Bjørn Nedreaas på sin side opparbeidet seg en stor kontaktflate og tillit på golvet. Men det var ingen motsetninger mellom de to AKF-lederne om foreningens mål:

De stod for den samme samarbeidslinjen i fagforeningspolitikken.

OPPOSISJON OG SKIFTE AV LEDER

Etter hvert økte motstanden mot den tette samarbeidsmodellen som AKF-styret hadde lagt seg på. Som vanlig var opposisjonen sterkest i elektrolysen der AKP (m-I)- tilknytta Kjell Gunnar Larsen var en dominant tillitsvalgt. Han hadde aldri vært glad i "Vi vil bli bedre"-kampanjen. Ikke fordi han var uenig i samarbeid om arbeidsmiljøsaker og vernerundene som ble innført. Budskapet og målsettingen til ledelsen om at de tillitsvalgte skulle defineres som en del av ledelsen, provoserte ham imidlertid. Han ønsket ikke en fagforening som bare skulle gå rundt sammen med ledelsen og smile og være snill. Han ville ha tilbake den klare talen og det tydelige skillet mellom arbeidstaker og arbeidsgiver.

Selv om det var nestleder Nedreaas som stod for den daglige kontakten med medlemmer og tillitsvalgte og fungerte som en slags daglig leder, mens leder Røkenes pleiet sine kontakter med myndigheter, bedrift- og konsernledelse, var det Røkenes opposisjonen rettet sin kritikk mot. Nedreaas gikk fri. Det kan være flere årsaker til det. Mest sannsynlig er forklaringen så enkel at det var Røkenes som gjennom hele 80-tallet sterkest hadde forkynt samarbeidets velsignelse. En medvirkende årsak kan være at Øyvind Røkenes var elektriker og kom fra teknisk avdeling og ikke fra selve produksjonsavdelingene, som tradisjonelt hadde levert de fleste kandidatene både til styret og til ledervervet.

Samarbeidsklimaet mellom AKF-leder Røkenes og de tillitsvalgte i elektrolysen nærmet seg etter hvert frysepunktet. Like før årsmøtet i 1990 ba et samlet gruppestyre i elektrolysen nestleder Bjørn Nedreaas om å stille som lederkandidat mot Røkenes. Etter noe betenkningstid sa Nedreaas nei. Han ville ikke utfordre sin kollega på en slik måte. En annen vurdering han kan ha gjort, var at han med sin tilknytning til Arbeiderpartiet ikke ønsket å stille seg disponibel for den helt

Dette bildet illustrerer konfliktlinja som fikk flertall på tidenes best besøkte årsmøte i AKF i 1990 da Kjell Gunnar Larsen vant over Øyvind Røkenes. På bildet har Larsen (med skjegg) med seg Solveig Frøynes, Georg Vikshåland, Bjarne Høie og Terje Mikkelsen. *Foto: Henry Hauge, Haugesunds Avis.*

klart AKP (m-I)-ledede opposisjonen i elektrolysen. Kjell Gunnar Larsen ble så lansert som elektrolysens lederkandidat. Årsmøtet 1990 er det til nå best besøkte i AKFs historie. 550 medlemmer møtte fram på AKF-huset og sprengte møtesalen. De som ikke kom inn, kunne følge det som skjedde inne via

overføring. Media hadde i flere oppslag fortalt om den polariserte lederstriden der synet på fagforeningens holdning til ledelsen var det som skilte kandidatene. Det hadde i flere uker vært mobilisert på begge sider. AKFs første leder Per Spissøy talte for Øyvind Røkenes, mens mangeårig tillitsvalgt i elektrolysen Georg Vikshåland holdt opposisjonens innlegg. Avstemningen gikk rolig for seg, men opptellingen ble dramatisk: Øyvind Røkenes fikk 270 stemmer, Kjell Gunnar Larsen fikk 274 stemmer mens 4 stemmer var blanke.

HYDROS ALUMINIUMSDIVISJON BLIR EN GIGANT

På slutten av 80-tallet gikk Karmøy fabrikker så det suste. I 1988 var overskuddet på 1,1 milliarder kroner med metallverket som den store pengemaskinen. Festen fortsatte inn i 1989 da resultatet for første halvår ble rekordstort på hele 663 millioner kroner. Hovedårsaken var høye aluminiumspriser, men direktør Truls Gautesen pekte på at bedre produktivitet i bedriften også var en medvirkende årsak. Men samtidig med de historisk store overskuddene varslet direktøren nedbemanning. Først skulle 160

Styret i AKF i 1976: Foran fra venstre (sittende): Martha Gundersen, Terje Landås, Arild Græsdal, Johan Løype og Knut Heitmann Bak fra venstre (stående): David Svendsen, Ingleiv Iversen, Lars Kristoffersen, Ole Andreas Sjøen, Terje J. Iversen, Sverre Solvang, Per Spissøy og Henry H. Jensen
Foto: Alnor Kjemiske Fagforening

Med knappest mulig margin hadde ikke bare AKF valgt seg en ny leder. De hadde valgt en leder som hadde en åpenbar og tydelig politisk agenda i tillegg til en erklært konfliktlinje i forhold til ledelsen.

arbeidsplasser fjernes i metallverket, i neste bølge året etter skulle ytterligere 150 fjernes. De gode tidene måtte brukes til å ruste seg til dårligere tider ved å bedre konkurranseevnen. Produktiviteten målt i tonn metall pr. ansatt skulle økes først til 200 og seinere til 220 tonn. AKF fikk en utfordring.

Men en enda større utfordring hadde fagforeningen fått et par år tidligere. 1. september i 1986 ble Årdal og Sunndal verk slått sammen med Hydros aluminiumsdivisjon til det nye gigantselskapet Hydro Aluminium AS. Plutselig var Karmøy fabrikker del av en internasjonal aluminiumsgigant bestående av 4 smelteverk, 18 pressverk, 2 valseverk og en rekke mindre videreforedlingsbedrifter. Totalt fikk det nye selskapet 12000 ansatte.

Selv om Alnor Kjemiske Fagforening fikk en nøkkelrolle i utformingen av det fagligpolitiske arbeidet og greide å få med seg rundt 80 prosent av overenskomster og avtaleverk inn i det nye selskapet, møtte foreningen nå en helt ny virkelighet.
Hydro Aluminium ble organisert i tre grupper. Metallgruppa inkluderte alle smelteverkene og skulle styres fra Oslo, valseverkgruppa skulle styres fra Holmestrand, og pressverkgruppa skulle styres helt fra Lausanne i Sveits.

Dette betydde at beslutningsmyndighet ble flyttet fra Karmøy, noe som igjen betydde oppsplitting av det som tidligere hadde vært en samla bedrift under en ledelse. Samtidig rokket det ved en av de absolutt viktigste grunntesene i Alnor Kjemiske Fagforening sin fagforeningsfilosofi: At alle som jobbet innenfor gjerdene til Karmøy fabrikker skulle ha samme ansettelsesforhold og være organisert i samme fagforening. Dersom ansettelsesforholdet ble flyttet fra hovedkonsernet til de ulike gruppene, kunne dette også føre til tilsvarende endring av fagforeningstilknytning. AKF sitt maktgrunnlag ble rett og slett truet. For den enkelte ansatte handlet det om tilhørighet. Endringene ble spesielt tydelige i Pressverket.
Knut Grovet og Jan Heiret beskriver det slik i jubileumsboka -92:

”Hydro Aluminium Profiler (HAP) ønsket en fullstendig frikopling fra Karmøy Fabrikker (KF), og flere tiltak ble satt i verk for å nå målet. Den daglige ledelsen av Pressverket på Karmøy ble underordnet HAPs ledelse og direktør Johnny Undeli på Raufoss. (..) Samtidig utfordret HAP fagforeningene. Det ble klart at HAP ønsket at lønna skulle fastsettes lokalt i HAP og ikke sammen med alle de andre medlemmene Kjemisk hadde i Hydro Aluminium AS. HAP ville overta arbeidsgiveransvaret for pressverkarbeiderne.”

Budskapet var klart og AKF leste det slik: Nå var det ikke lenger en selvfølge at alle skulle være organisert i samme fagforening. AKF inntok derfor umiddelbart dette standpunktet: Ansettelsesforholdet skulle ikke røres. Foreningen skulle møte de nye utfordringene samlet. Samhørigheten og fellesskapsfølelsen var og skulle være knyttet til Karmøy fabrikker som arbeidsplass og AKF som felles fagforening.

KAMPEN MOT OPPSPLITTING OG FAGFORENINGSKNUSING

Kjell Gunnar Larsen var en av aktivistene på den AKP (m-l)-inspirerte venstresida i Alnor Kjemiske Fagforening som holdt på å bli ekskludert på det turbulente streikemøtet på Folkets Hus i Kopervik under streiken i 1977. Nå i 1990 var han blitt valgt til foreningens leder med knappest mulig margin. Nå skulle han fronte kampen mot det han mente var et bevisst forsøk på fagforeningsknusing og oppsplitting for seinere å legge ned Pressverket.

Jeg møter ham 25 år seinere.
-Målsettingen med å stille til valg var at det var nødvendig med en ny giv, en ny retning i foreningen og at det var nødvendig å reise kamp mot en rekke av de tiltakene som ledelsen kom med. Det var masse folk som var sinte, og som tillitsvalgt i Søderberg hjalp jeg disse med å organisere seg. Den gamle fagforeningsledelsen hadde vært for ettergivende. Vi hadde en helt annen holdning til dette. Vi var villige til å vise ledelsen at denne

Evy Skoglund i Valseverket sjekker en kveil før pakking

fabrikken kunne de ikke styre uten at vi var med på laget. Vi var ikke lenger villige til å nikke til det ledelsen sa.

Da ledelsen i Hydro Aluminium Profiler bestemte seg for å gjennomføre omorganiseringen og ta kontroll over Pressverket på Karmøy, reiste direktør Ivar Hafseth fra Lausanne til Karmøy for å forkynne det glade budskapet på en pressekonferanse. En av begrunnelsene som ble brukt, var at et ansettelsesforhold til det mindre Pressverket og ikke til store Karmøy fabrikker, ville bedre eierskapsfølelsen og tilhørigheten til arbeidsplassen. Stoltheten hos de ansatte ville øke når de trakk på seg en kjeledress med Hydro Aluminium Profilers logo på.

Jeg var som journalist tilstede på pressekonferansen, og etter å ha laget nødvendige intervjuer, var jeg på veg ut av administrasjonsbygget. Ivar Hafseth satt da på et kontor med åpen dør og snakket i telefon: "The union strongly oppose," hørte jeg ham si da jeg passerte. Han rapporterte sannsynligvis tilbake til Lausanne.
Det var en presis beskrivelse av Alnor Kjemiske Fagforening sin

Alle som jobbet i Pressverket hadde grønne hjelmer. Pressverket på Karmøy var et flaggskip og en moneymaker blant Hydros videreforedlingsbedrifter før den omstridte nedleggelsen i 2012.

reaksjon mot planene. Kampen varte i fire måneder, forteller Kjell Gunnar Larsen:
-Det han (Hafseth) ville, var å legge ned Pressverket vårt. Jeg var veldig tydelig, sterk og klar på at dette var noe vi ville motsette oss med alt vi hadde av krefter. Vi hadde et styremøte, og deretter hadde vi orienteringsmøter. I løpet av 48 timer dekka vi hele bedriften. Den første natta holdt vi på til klokka fire og startet opp igjen klokka seks om morgenen. Vi mobiliserte alt vi hadde.
Historisk sett var fabrikken bygd opp slik at den skulle være en helhet. Den skulle produsere råaluminium som skulle brukes til videreforedling på Karmøy fabrikker sitt område. Det var en trygghet i å ha det på den måten fordi hvis folk ble sjuke på grunn av det røykfylte arbeidsmiljøet i elektrolysen, hadde disse muligheter til å få nytt arbeid i valseverk eller pressverk.
I følge Kjell Gunnar Larsen ble AKF-medlemmene også skriftlig informert om fagforeningens syn og gjort kjent med argumenter slik at i alle fora der ledelsen prøvde å markedsføre sine argumenter, ble de møtt med en helhetlig motargumentasjon:
-Folk var veldig innstilt på å sloss mot dette. Vi så helt klart at det de ville, var å splitte fagforeningen vår i flere mindre deler for hver produksjonsenhet, altså fagforeningsknusing.

-Etter fire måneder med beinhard kamp der vi stritta mot på alle mulige måter og med alle mulige metoder, fikk vi en avtale som bevarte mye av fellesskapet på fabrikken. Poenget vårt var å bevare det helhetlige systemet som sikret at hvis det skjedde noe i for eksempel Pressverket som vi var uenige i, så skulle det være et spørsmål for alle som var fagorganiserte på fabrikken, ikke bare for de som var fagorganiserte i Pressverket. Vi greide å ta vare på solidariteten og fagforeningens samla kraft. Det var en viktig seier. Selv om ledelsen delte opp Karmøy fabrikker i flere AS-er, så beholdt vi de ansattes rett til ledige jobber i det interne felles arbeidsmarkedet. Det var også en viktig seier.

Det ble så skrevet protokoll om oppnådd enighet, og vanlig arbeidsfred og produksjon ble gjenopprettet. Det er ikke tvil om at mye produksjon gikk tapt i den lange konfliktperioden på vel fire måneder, og det er absolutt grunn til å anta at dette produksjonstapet, sett fra ledelsens side, medvirket til at en enighetsprotokoll kunne undertegnes. At kampen var nødvendig ikke bare for å forsvare AKFs slagkraft, men også for å stanse de skjulte planene om en total nedleggelse av Pressverket, bevises i følge Kjell Gunnar Larsen av denne episoden:

-Jeg ble oppringt av en som jobba på Pressverket på Raufoss, en

Pressverket hadde spesialisert seg på aluminiumsprofiler til skipsindustrien og offshoreindustrien før nedleggelsen.

kommunist, som tipsa meg om at det var planer om å legge fram et forslag om å stanse pressverkproduksjonen på Karmøy. Da gikk vi umiddelbart ut og fortalte at vi visste dette. Vi gikk så kraftfullt ut at ledelsen kom tilbake og sa at det ikke skulle skje. Så vi berga Pressverket og arbeidsplassene der for mange år framover.

PRESSVERKETS ENDELIKT

For mange hydroansatte på Karmøy skulle Pressverket utvikle seg til å bli et hjertebarn. Flere hadde nesten hele yrkeskarrieren sin der, andre hadde kommet dit etter for eksempel nedbemanninger i andre produksjonsenheter. Pressverket leverte også gjennomgående til dels svært gode økonomiske resultater, sier hovedverneombud Yngve Eriksen:

-Pressverket på Karmøy stod for inntjeningen til Hydro Aluminium Profiler. De hadde god produktivitet og lavt sykefravær. Det var en stolt gjeng, de var stolt av å jobbe i Hydro, de var stolt av å levere resultater og over å være karmøybuer i et internasjonalt vanskelig marked. De konkurrerte med lavkostnadsland, men klarte å levere varer med pris og kvalitet som kundene ville ha.

Likevel. I desember 2010 kom den definitive beskjeden om at Pressverket skulle legges ned. Sluttdato ble satt til mars 2012. Beskjeden fikk de ansatte formidlet av direktøren på Raufoss. Hovedverneombud Yngve Eriksen var på allmøtet:

-Folk ble jo lamslått. Så bredte det seg et sinne blant folk. Jeg vet jo ikke hva som gjorde at budbringeren fra Raufoss ikke ble skamslått. Så kan jo jeg ha min mening om hvem som holdt sin hånd over ham, men hadde lyset gått i rommet, så tror jeg han hadde fått bank.

Vedtaket om nedleggelse kom som lyn fra klar himmel. Søderberg-nedleggelsen var venta på grunn av utdatert teknologi i forhold til miljøkravene, men Pressverket leverte som nevnt varene og hadde funnet en solid nisje i å levere aluminiumsprofiler til skipsindustrien og offshoreindustrien. I tillegg var det folk som hadde slutta i Søderberg som fikk fortsette i hydrosystemet som pressverksarbeidere, og som nå fikk beskjed om at de for andre gang ikke kunne brukes til noe i bedriften. Derfor ble følelsene så sterke og sinnet så kraftig. Det var mange som hadde problemer med å rette ryggen og holde tårene tilbake da de kom ut fra allmøtet.

Valseverket. Kjell Arvid Vedøy i skipingsavdelingen viser ferdigpakka, valsa produkter til uttransportering.

Jeg møtte dem som NRK-journalist med oppdrag å lage direktereportasje i Her og Nå-sendingen etter allmøtet. I studio i Trondheim satt programleder Tron Soot-Ryen som introduserte dramatikken slik:

-Nå skal vi til Karmøy, for Hydro Aluminium har i dag bestemt seg for å legge ned Hydro Aluminium profiler på Karmøy. Dermed forsvinner 90 arbeidsplasser i en bedrift som har levert aluminiumsprofiler til skipsindustrien og offshoreindustrien. For halvannet år siden forsvant 400 arbeidsplasser i Søderberg-anlegget samtidig som alle planer om ny produksjon er lagt på is. Og reporter Harald Dale, dagens vedtak om nedlegging forsterker vel følelsen av krise ved Hydro Aluminium på Karmøy?

-Ja, det er en utrolig nedtrykt stemning her med fortvilte arbeidere. Det er mange som har jobba her i 25, 30 opptil 35 år, og i dag får de vite at det er ikke bruk for dem lenger og som du sier, dette kommer som nummer tre eller fire i rekken av nedleggelser, og mange er såpass emosjonelle at de ikke vil si navnet sitt:

-Tidligere i dag sa verneombudet til oss på direkten at dette var et realt lyskespark.
Hva tenker du om dette?
-Ja, det kjenner jeg. Dette er tøft rett og slett. Jeg har vært her siden 98.

-Hva skjer med deg nå?
Nei, det vet jeg ikke.

-Hvorfor vil du ikke si hvem du er?

Nei, jeg føler ikke for det akkurat nå, enkelt og greit.

-Såpass berørt er folk at de er nesten på gråten, og du, Ove Fitje, du er altså hovedtillitsvalgt i Pressverket, hva tenker du?
-Nei, eg har vore med i denna prosessen ei god stund nå, og eg føle at dette er en hån mot oss som jobber i Pressverket på Karmøy.

-Jeg stilte opp ledelsen ved siden av deg og ville intervjue dere sammen, men du nekta å stå ved siden av direktøren?
-Ja, eg føle- vi har ikkje noen følelser for ledelsen vår lenger, men eg må sei det at ledelsen vår sitte på Raufoss. Den sitte ikkje på Karmøy. Hadde ledelsen vår vært her på Karmøy så trur eg me hadde fått et heilt annet utfall.

-Er dette rettferdig?
-Nei, nei!

-Hvorfor ikke?
Fordi vi har levert resultater i alle år, men de har svikta oss med investeringer og alt og derfor står vi der vi står nå.

-Beskriv stemningen.
-Ja, stemningen er veldig nedtrykt. Me føler at det er forferdelig vondt for oss som står igjen her. Nå veit vi alle at innen første kvartal 2012 så er det ingen arbeidsplasser til oss. Me går i det uvisse alle sammen.

-Får dere tilbud om andre jobber innen Hydro?
-Ja, de skal oppbemanna med 40 mann på Raufoss og Magnor, så en del personer her får tilbud om å pakka ned kona og unger og hus og flytta til Raufoss eller Magnor.

-Hva tenker du om det?
-Det er også en hån mot oss som er her.

-Hva tenker du om framtida til bedriften. Er dette en planlagt nedbygging?
-Det er en planlagt nedbygging. De tar en veldig risiko med å legge oss ned nå og med framtida til Hydro Profiler.

Det var direktør Trond Sandberg fra Raufoss som var budbringeren denne dramatiske dagen i Hydro Aluminium Karmøy Fabrikker sin historie. Allmøtet hadde vært usedvanlig vanskelig og så emosjonelt at de ansatte følte at de ikke hadde helt kontroll med hva de kunne komme til å gjøre. Å stå ved siden av budbringeren av et så brutalt budskap i et direkteintervju på NRK tok de ikke sjansen på. Derfor måtte Sandberg ropes bort til mikrofonen etterpå.

Begrunnelsen han brukte, var overkapasitet i markedet. Han gav ros til de dyktige arbeiderne i Pressverket på Karmøy, men underskudd i 2009 og 2010 gjorde det helt nødvendig å ta grep.
-Det er for å sikre Hydro Aluminium AS, og det var helt nødvendig å ta et grep her, sa HAP-direktør Trond Sandberg fra Raufoss.

Som nevnt var det mange grunner til at følelsene og sinnet fikk fritt spillerom. Medvirkende til sorgen og pessimismen som bredte seg, var også det faktum at Karmøy fabrikker ikke lenger var det unike fullintegrerte aluminiumsverket hele vegen fra smelta metall til videreforedla og ferdigforedla produkter til offshoresektoren, maritim sektor, bilindustrien og bygningsindustrien. Noe av visjonen fra begynnelsen, fra Conradi-tiden, var borte.

ALNOR KJEMISKE FAGFORENING OG KVINNENE

Elektrolysen og de store smeltehallene kan ikke ha vært den letteste arbeidsplassen for en kvinne å få innpass på. For det første var det hardt arbeid som krevde muskler. For det andre var det en skitten arbeidsplass uten garderobe- og toalettforhold

tilpasset kvinner, og for det tredje var arbeidsmiljøet et macho manne-miljø.

Solveig Frøynes ble i 1996 som første og til nå eneste kvinne valgt til leder i Alnor Kjemiske Fagforening. Hun startet sin karriere i elektrolysehallene i 1980:

-De tok ikke hensyn til at jeg var kvinne, hadde mindre muskler og var veikere. Du fikk jaggu se å gjøre jobben din. Hvis ikke ble det mer jobb på de andre. I elektrolysen møtte jeg Danhild Svendsen som var like liten som jeg, men tynnere. Hun kjørte den svære oksydvogna, og da tenkte jeg "kan Danhild så kan jeg". Jeg fikk utlevert et spett som jeg skulle slå hull på cella med da jeg skulle måle temperatur. Det spettet var like stort som meg, og det tok fjorten dager før jeg lærte teknikken. Ingen viste meg, ingen hjalp meg, men da jeg greide det, fikk jeg oppmerksomhet; ikke som kvinne, men som arbeids-kamerat.

Tappevogn i aksjon i prebake-anlegget.

Dessuten møtte hun holdninger til kvinner i arbeidslivet som nok var tidstypiske for karmøysamfunnet på den tiden. Kvinner skulle ikke være i slike jobber. Kvinner skulle være hjemme med ungene, og det var ikke rart at det var skilsmisser når kvinner oppførte seg slik. Dette synet på kvinners plass i samfunnslivet samsvarer også med et skeptisk syn på barnehager og motstand mot å bygge barnehager. I dette før-industrielle og førmoderne samfunnet var det ikke bare bønder, fiskere og sjøfolk som skulle bli industriarbeidere. Det var også kvinner og husmødre.

Kvinnene ble ikke lenge i elektrolysen. De aller fleste flyttet til Pressboltstøperiet, Valseverket og Pressverket. Her var det flere kvinner og mulighet til å bygge støttende uformelle kvinnenett-verk. I elektrolysen var det bare en eller to kvinner på hvert skift og derfor vanskelig å finne andre kvinner som støttespillere. Det var mannens måte å tenke på som dominerte, og kvinnene selv måtte finne måter å overleve på.

Etter hvert lot likevel mennene seg påvirke av at de hadde kvinner i nærheten på arbeidsplassen sin. På slutten av 80-tallet ble bedriften pålagt å opprette et likestillingsutvalg. Solveig Frøynes var medlem av utvalget og fikk i oppgave å finne ut om de ulike arbeidsmiljøene hadde endra seg med kvinnenes inntog. I støperiet tok hun kontakt med sjefen:

-Hvordan merker du på arbeidsmiljøet at det er kommet jenter inn, spurte jeg støperisjefen, og lurte på om han hadde reflektert over det. Da svarte han at ja, de hadde registrert at nå sprang ikke mannfolka bak hvert hjørne og pisset. Nå brukte de toalettene.

Kvinnene hadde altså en viss oppdragende virkning på sine mannlige arbeidskamerater og på arbeidsmiljøet de kom inn i. Etter hvert gikk også kvinnene til angrep på alle kalenderpikene og midtsidepikene som hang på veggene på pauserom og andre fellesarealer. I denne aksjonen fikk de støtte fra ledelsen. Noen protesterte da veggene ble nakne på en annen måte, men de fleste forstod at like lite som det kunne aksepteres at det ble pisset rundt hjørnene, så kunne heller ikke denne pornofiserte delen av mannskulturen aksepteres.

KVINNEINNTOG I AKF-STYRET

Det vakte oppsikt i avisene da det høsten 1968 ble ansatt 20 kvinner som skulle jobbe skiftturnus i Valse- og Pressverket. Disse ble umiddelbart utsatt for AKFs medlemsverving, og Carla Haringstad ble AKFs første kvinnelige medlem. I 1976 ble Martha Gundersen første kvinne i styret i Alnor Kjemiske Fagforening. Hun ble valgt inn som styremedlem. Det ble med dette ene året. De påfølgende årene måtte kvinnene nøye seg med å være vararepresentanter. Men på årsmøtet i 1983 mobiliserte de. På dette tidspunktet var 99 av foreningens 1158 medlemmer kvinner. Målsettingen var å få valgt en kvinnelig sekretær, men kandidaten deres tapte avstemningen. Likevel var det en viktig seier for kvinnene da Marit E. Hauge ble valgt inn som studieleder mens Martha Gundersen ble varakvinne. Sekretærvervet erobret de tre år seinere.

Solveig Frøynes er første og til nå eneste kvinne som har ledet Alnor Kjemiske Fagforening. Til gjengjeld hadde hun ledervervet i åtte år, 1996-2004. Hun fikk Haugesund Journalistlag sin pressepris i 2004. *Tegning: Kåre Eikeland*

Så i 1996 ble Solveig Frøynes historisk som den første kvinne til å lede AKF. Hun ble valgt inn i styret som studieleder i 1986, ble kasserer i 1990 og nestleder i 1992.
Kjell Gunnar Larsen hadde vært en sterk leder siden 1990, men foran valget i 1996 bygde det seg opp et ønske om skifte. En forklaring kan være at de fikk nok av den harde konfliktlinja. Andre opplevde Larsen for militant og ønsket seg tilbake til en mer demokratisk og inkluderende ledelse.
Nestleder Solveig Frøynes ble lansert som den som skulle ta over og føre AKF videre. Hun følte seg ikke klar for ledervervet og takket nei til valgkomiteens forespørsel.
Men det var henne opposisjonen ville ha, og hun ble lansert på møtet. Da måtte møteleder Olav Støylen ta forslaget opp til votering, og Solveig Frøynes ble valgt:

-Jeg hadde mye å takke Kjell Gunnar for. Jeg lærte utrolig mye av ham. Han tok meg skikkelig i lære fordi jeg sa så mye unnskyld; den litt jentete underdanige måten å opptre på til forskjell fra mennene. Han gjorde meg veldig bevisst på det. Jeg tror hans bakgrunn fra AKP (m-l) gjorde at han hadde en annen holdning til kvinner i industrien og i fagforeningen. En skal ikke finne seg i alt, selv om en er kvinne.
Jeg reflekterte en hel del på dette med å være en tøff fagforeningsleder, for det ble stilt spørsmål om jeg var tøff nok; om jeg som kvinne ville begynne å grine i vanskelige og pressa situasjoner. Men en ting er sikkert: Jeg var den eneste fagforeningslederen på Karmøy fabrikker som hadde Kleenex-pakken på kontorpulten. Og den ble brukt, også av menn.

Da Solveig Frøynes etter å ha blitt valgt til leder fikk spørsmål fra media om hvilken forskjell det var på henne og Kjell Gunnar Larsen som AKF-leder svarte hun at «bortsett fra at han er 190 cm høg, har skjegg og er mann og at jeg er 155 cm høg og kvinne, så får du vente og se".

Om det var en utfordring å erobre mannsbastionen AKF på Karmøy, så var det ikke lettere å møte resten av de tillitsvalgte i hydrosystemet.

Det de fikk se var en leder som ble gjenvalgt fire ganger, siste gang i 2004. Spesielt det første gjenvalget i 1998, med hele 334 medlemmer til stede, viste at foreningen hadde tillit til henne.

Om det var en utfordring å erobre mannsbastionen AKF på Karmøy, så var det ikke lettere å møte resten av de tillitsvalgte i hydrosystemet. Der var hun eneste kvinne. Der var mannskulturen og mannsspråket absolutt ikke tilpassa kvinner. Det samme gjaldt i Norsk Kjemisk. På sentrale møter i Oslo opplevde hun å bli omtalt som "kvinnealibiet vårt" og "vår lille mus", som i Frøynes sin egen tolkning betydde liten, svak kvinne. Og hun møtte hele pakken med hersketeknikker: Fysisk og verbal trakassering, klaps på baken og seksuelle karakteristikker som absolutt ikke ville blitt tolerert i dag. Hun ble også holdt utenfor uformelle, men faste tradisjoner:

Hun møtte hele pakken med hersketeknikker: Fysisk og verbal trakassering, klaps på baken og seksuelle karakteristikker som absolutt ikke ville blitt tolerert i dag. Hun ble også holdt utenfor uformelle men faste tradisjoner.

-Når møtene i Oslo passet sammen med for eksempel landskamper i fotball, var det alltid slik at konsernet skaffa billetter. En bonus. Men det var bare guttene som fikk billetter. Jeg ble aldri spurt. Jeg fikk ikke sjanse til å si nei engang. Jeg lurte på om det var fordi de ikke respekterte meg, men jeg tror det rett og slett var kulturen. Det var slik de tenkte. Det var sårende og gjorde alt mye tyngre.

Etter Solveig Frøynes sitt syn endret ikke denne kulturen seg vesentlig før det begynte å komme kvinner inn i konsernledelsen. Det skjedde etter tusenårsskiftet. De tillitsvalgte på de ulike fabrikkstedene måtte forholde seg til kvinnelige ledere i konsernledelsen i Oslo. Det hjalp.

og sies til folk. Da jeg kom inn i miljøet, var det flere menn som sa at heller ikke de ønska den harde tonen.
Det handler om å bryte en sjargong. Da Margunn Sundve begynte i bedriften, hang det porno på veggene. Nå henger det diplomer der. Ledelsen er tydelige på at Hydro Aluminium skal

I trådstøperiet rulles aluminiumstråden opp på en kveil og låses. Strapping er fagordet for den prosessen

VENNINNENE MINE HADDE NOK REAGERT

Margunn Sundve kom inn i styret som sekretær i 2011 og er nå nyvalgt nestleder i foreningen. Hun er sammen med Ingunn Hansen fra Valseverket de eneste kvinnene i dagens styre. Hun startet sin karriere i pressboltstøperiet i 1989. Hun avviser kontant at hun er fagforeningens kvinnealibi og pynt. Hun er et likeverdig og likestilt styremedlem. Hun beskriver Karmøy fabrikker anno 2017 som en god arbeidsplass for kvinner:
-Det er en industriarbeiderkultur. Det er en tøff tone som også inkluderer seksualisert språk . Det handler om å sette grenser; ikke bare må kvinner sette grenser for hva de vil akseptere, men også menn bør gjøre det og finne grenser for hva som fortelles

være en god arbeidsplass for kvinner og ønsker samarbeid med de ansatte for å sikre denne målsettingen. Likevel er det en veg å gå, mener den nyvalgte nestlederen:

-En ting er at jeg måtte finne grensene mine da jeg begynte her for snart 30 år siden. Men at damene fortsatt må finne ut hvor grensene deres er og markere disse, det er synd. En mann som blir ansatt her, må ikke vise hvor grensene hans er. Jeg synes vi er kommet veldig langt, men vi har fortsatt en veg å gå. Jeg har jobbet her så lenge at jeg har tilpasset meg, men venninnene mine hadde nok reagert.

Et eksempel er styrkeforholdet mellom erfarne og godt voksne menn med røtter i den gamle industriarbeiderkulturen og unge jenter på 18-19 år som kommer inn i bedriften. Det er tema som blir diskutert på tillitskonferanser der det snakkes om sjargonger, seksuell trakassering og hva en som kvinne må forvente å finne seg i. Dette arbeidet er ikke skikkelig organisert, og mange kvinner er fremdeles eneste kvinne i sin avdeling eller på sitt skift og får alene ansvaret for å fastsette sin tålegrense.

Kvinneandelen i hele Hydro Aluminium inkludert administrasjon og kontor er på 19%.
Men flere kvinner er på veg inn i produksjonen. I den nye Piloten er 34% av de nye, fast ansatte kvinner, og av lærlingene er kvinneandelen 50%.

Det var helt avgjørende å holde AKF sammen som en forening. De har gjort en svært god jobb, og jeg vil påstå at vi her har en av Vestlandets sterkeste fagforeninger.

DEN EVIGE KAMPEN

Solveig Frøynes ble som nevnt gjenvalgt for 4.gang i 2004. Like etter måtte hun trekke seg av helsemessige årsaker, og Sten Roar Martinsen, dagens leder, overtok. I Frøynes sin over åtte år lange lederperiode, fortsatte kampen for å forsvare en felles fagforening, felles tariffavtale samt kampen mot at hver produksjonsenhet skulle være selvstendig med egen direktør, egen personalavdeling og egne fagforeninger. AKF ønsket ikke at alle skulle bygge murer rundt seg selv og ha sitt eget av alt. Dette synet er selvfølgelig begrunnet med at en stor fagforening bedre kan ta var på de ansatte sine interesser enn flere mindre foreninger.

-Kampen mot oppsplitting og kampen for en stor AKF-forening gjennom mange år har gjort foreningen årvåken og alltid kampklar, sier Olav Støylen, som har fulgt AKF gjennom samtlige 50 år:

-Jeg tror ikke at ledelsen hadde sett for seg en situasjon slik den er i dag med en stor fagforening for hele Karmøy fabrikker og med ett arbeidsmarked som gjør det mulig å skifte mellom de ulike avdelingene, om det skulle være nødvendig. Det var helt avgjørende å holde AKF sammen som en forening. De har gjort en svært god jobb, og jeg vil påstå at vi her har en av Vestlandets sterkeste fagforeninger.

Olav Støylen var leder i Norsk Kjemisk Industriarbeiderforbund fra 1994 til 2006 og ble forbundets siste leder før det ble slått sammen med NOPEF og skiftet navn til Industri Energi. Før det var han nestleder fra 1980 til 1992, etter at han ble hentet fra Karmøy til Youngstorget til jobben som forbundssekretær i Norsk Kjemisk i 1974.

Han begynte på Alnor i oktober i 1967 etter å ha vært både sjømann og fisker, og han er således et godt eksempel på Lorentz Conradi sin visjon om å omskolere karmøybuer til industriarbeidere. Han var leder av Alnorutvalget og leder i AKF da han ble hentet til Oslo. Kontakten med AKF har han pleiet som fast møteleder på mer enn 40 årsmøter i Alnor Kjemiske Fagforening:

-Det var i fagforeningen på Karmøy jeg fikk min oppdragelse. Vi bygde opp en selvstendig fagforening i en tid hvor fagbevegelsen var svært byråkratisk med klare regler og kommandolinjer som ikke burde brytes.

En siste kvalitetssjekk av trådkveilen.

-Ble AKF en annen type fagforening enn foreningene på industristeder med mer klassisk klassekamp og klasseskiller?

-På mange måter så ble den det på grunn av selvstendigheten og på grunn av den kampen som måtte til for å skaffe medlemmer. Det politiske grunnfjellet på Karmøy var et annet og mye mer blanda enn på industristeder som for eksempel Årdal og Høyanger som var arbeiderpartibastioner. Folk meldte seg ikke inn i AKF av faglig-politiske grunner, men av faglige grunner.

-Hvordan har de mer klassiske fagforeningene i Norsk Kjemisk sett på denne noe annerledes foreningen på Karmøy?

-AKF ble fra begynnelsen av sett på som en solid forening med gode kunnskaper. Per Spissøy og jeg var med på å danne den første samarbeidskomiteen for alle aluminiumsforeningene i Norsk Kjemisk. Vi ble både godt mottatt og respektert. Og så var vi godt skolerte. Fra første dag ble det satset mye på å skolere tillitsvalgte og medlemmer i AKF. Det gjorde oss mer sjølstendige enn de andre foreningene, som lente seg på den sentrale organisasjonen. Jeg mener det var en fordel for oss.

-Du poengterer skoleringen og selvstendigheten?

La inn støtet p

– Jeg føler vi lykkes med å legge press på statsministeren, sier tillitsvalgt ved Hydro Karmøy, Sten Roar Martinsen.

Tekst: **KARI STAUTLAND**

KARMØY/OSLO: LO-leder Roar Flåthen, Leif Sande i fagforbundet Industri Energi og Sten Roar Martinsen i Alnor Kjemiske Fagforening møtte statsminister Jens Stoltenberg mandag ettermiddag.

De skulle snakke om hjemfall og framtiden for aluminiumsproduksjon på Karmøy.

Forstår konsekvensene

– Det var et konstruktivt og godt møte, sier Martinsen til Haugesunds Avis like etter møtet med statsministeren.

Målet var å legge press på regjeringssjefen for å få på plass milliardinvesteringene på Karmøy.

– Vi oppfatter det slik at Stoltenberg har en reell forståelse for hva konsekvensene kan bli dersom K6 ikke blir realisert, sier Martinsen, som er hovedtillitsvalgt og ansattvalgt konsernstyremedlem.

Han påpeker at det er viktig å få en avklaring på hva som vil skje på Karmøy snarest.

Trenger snarlig avklaring

– Vi hadde et klart fokus på det tidskritiske aspektet. For vår del er det kritisk viktig at dette kommer på plass fort, forteller Martinsen.

Nå håper han at statsministeren vil samle troppene.

– Det må bli gjort noe nå, hvis vi skal ha en mulighet til å holde Søderberg åpent med forlenget dispensasjon til et nytt K6 er på plass, sier Martinsen.

Han viser til at det er kommet inn en rekke forslag og modeller for løsninger når det gjelder Røldal-Suldal.

– Det vi trenger nå er en som kan gå inn og samle trådene slik at det kan bli tatt en avgjørelse. Den rollen forventer vi at Stoltenberg tar, sier Martinsen.

Han mener det er på høy tid at departementene samles i saken.

– Vi er helt avhengige av at han på toppen går inn og får fart i prosessen. Det viktigste nå er at det ikke går vår og høst før noe skjer, sier han.

Optimist

Den gjeldende Søderbergdispensasjonen går ut i 2009. Blir det besluttet å skrinlegge K6, vil trolig 600 ansatte stå uten jobb. Det haster å få på plass en utvidet dispensasjon for Søderberganlegget, men Martinsen har fremdeles tro på at K6 vil bli realisert.

– Jeg har alltid vært optimist når det gjelder K6. Det er et fantastisk prosjekt, og vi kommer ikke til å gi oss med det første konkluderer Martinsen.

kari.stautland@h-avis.no

AKF-leder Sten Roar Martinsen og leder i Industri Energi Leif Sande på besøk hos statsminister Jens Stoltenberg i hans første regjeringsperiode 2005-2009. Hensikten var å sikre bedre rammevilkår for å kunne bygge den nye produksjonslinja K6 på Karmøy. Besøket var med på å sikre at K6 ble videreutviklet til Karmøy Pilot som ble innviet 24.august 2017.

på Stor tinget

PÅ TINGET: Statsminister Jens Stoltenberg tar imot leder for Kjemiske Fagforening. fagforbundet Industri og Energi, Leif Sande til høyre, og hovedtillitsvalgt Sten Roar Martinsen (i midten) for Alnor

FOTO: SCANPIX

-Ja, vi kunne jo ikke la bedriften skolere oss, selv om vi fikk tilbud om det. Skoleringen ble en nøkkelfaktor og skaffet medlemmene et bredere kunnskapsnivå, som igjen medvirket til at Alnor Kjemiske ble en suksess.

-Alnor Kjemiske Fagforening er ikke en klassisk fagforening som i sin 50-årige historie har gått i så veldig mange 1.maitog. Medlemmene skulle alltid hjem til sauene sine, fisken sin og biene sine, sa Solveig Frøynes til meg. Ble de omskolerte bøndene, fiskerne og sjøfolkene industriarbeidere til slutt?

-Ja, de er blitt gode industriarbeidere. Det er derfor Piloten er kommet til Karmøy.

DE NESTE FEMTI ÅR

Digitaliseringen i aluminiumsproduksjonen er i full gang, og robotene overtar stadig mer av de tunge løftene som operatørene i elektrolysen gjorde før. Den nye Piloten vil være et teknologisk kvantesprang, og operatørrollen vil endre seg radikalt. Alt i dag styrer operatørene mye mer av produksjonsprosessen enn de gjorde før, forklarer AKF-leder Sten Roar Martinsen:
-Operatørene har overtatt deler av ansvaret som ingeniørene hadde før. I tillegg jobber de uten arbeidsledere på skiftene i helgene på grunn av automatisering og effektivisering. Digitaliseringen vil bare forsterke denne utviklingen.
Her ligger vi langt foran utlandet, der ingeniører og arbeidsledere fremdeles må fortelle operatørene hva de skal gjøre, selv om operatørene gjorde det samme dagen før og dagen før det igjen. Årsaken til at vi på denne måten kan effektivisere og overføre ansvar, er at vi har en unik fagbrevandel på over 90% på våre operatører. Hos oss er derfor operatørene selvgående. Gamle arbeidsverktøy som spett som krevde muskelkraft, er byttet ut med ipader som styringsverktøy.

Piloten kan være begynnelsen på et nytt og stort aluminiumseventyr på Karmøy. De første 75.000 tonn med energieffektiv aluminium som nå kommer, kan bli fulgt opp av enda flere tonn slik at total årsproduksjon kan øke til 475.000 tonn med en samla arbeidsstokk på 1200 eller mer.

For Alnor Kjemiske Fagforening medfører selvsagt de store endringene også store utfordringer. Den klassiske kampen mellom fagforeningskontoret og direktørkontoret er byttet ut med kamp om rammebetingelser, hvor konsern, politikere og samfunnet for øvrig er med på beslutningene. En annen utfordring er å få nye ansatte til å fagorganisere seg. Det er et faktum at organisasjonsgraden i norsk arbeidsliv er på veg nedover. Kampen AKF førte på 70-tallet for å overbevise de alnoransatte om at de hadde bruk for fagforeningen, kan komme til å måtte gjentas.

Styret i Alnor Kjemiske Fagforening i jubileumsåret 2017:
Fra venstre: Lars Henrik Netland, Kåre Fossdal, Ingunn Hansen, Jan Åge Johansen, Yngve Eriksen, Sten Roar Martinsen, Per Frode Johansen, Margun Sundve, Geir Sunde, Anders Utne og Odd Johan Odde.

BILDER:

Der annet ikke er oppgitt, er bildene hentet fra Norsk Hydros sentrale, digitale bildearkiv. Vi takker for at vi fikk anledning til å bruke av dette rike bildetilfanget.

KILDER:

Grovet, K. og Heiret, J. :Gjennom brytningstider. Historien om en ung fagforening. Alnor Kjemiske Fagforening 25 år. Haugesund 1992
Eliassen, P. og Strøm, B. Aagaard: Av egen kraft. Hydro Aluminium Karmøy Fabrikker 1963 – 1988. Haugesund 1989
Johansen, T. A. : Energi Internasjonal Solidaritet Krafttak Kompetanse. Kjemisk Forbund 1973 – 1998. Tiden Norsk Forlag 1999.
NRK Her og nå. Desember 2010
NRK Rogaland. November 2011.
Intervju med Sten Roar Martinsen, leder AKF fra 2004-
Intervju med Kjell Gunnar Larsen, leder AKF 1990 – 1996
Intervju med Solveig Frøynes, leder AKF 1996 – 2004
Intervju med Margunn Sundve, nestleder AKF fra 2017 –
Intervju med Olav Støylen, leder Norsk Kjemisk 1994 - 2006
Intervju med Yngve Eriksen, hovedverneombud Hydro Aluminium Karmøy Fabrikker